ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МЕДИКО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА МЕДСЕСТРИНСТВА І ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я
Спеціальність 223 «Медсестринство» І5 «Медсестринство»

Навчальна дисципліна
Історія України в глобальному вимірі

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

АБОЛІЦІОНІЗМ - суспільний рух за скасування якогось закону.

АБДИКАЦІЯ - тип переходу до демократії, за якого відбувається швидка «добровільна» передача влади від старої до нової еліти - під тиском масових рухів чи певних очевидних провалів у внутрішній або зовнішній політиці, що роблять владу старої еліти повністю нелегітимною.

АБОЛІЦІОНІЗМ (від лат. aholitio - скасування, знищення) - суспільний рух, спрямований на припинення дії певного закону, відміну або скасування певного урядового рішення, керівної посади.

АБСЕНТЕЇЗМ (від лат. absens - відсутній) - байдуже ставлення населення до здійснення своїх громадянських прав, ухиляння від виконання громадських обов'язків, наприклад, від участі у виборах, від голосування на них.

АБСОЛЮТИЗМ (від лат. absolutus - безумовний, необмежений) - абсолютна, тобто необмежена, самодержавна влада, деспотична форма державного правління, що грунтується на сваволі правителя. В умовах А. верховна політична влада (законодавча, виконавча та судова) цілковито належить одній особі - монарху (імператору, королю, царю)

АВАНГАРДИЗМ (від фр. avant-garde - передовий загін) - одна з радикальних соціально-політичних течій, представники якої не визнають поступового, поетапного розв'язання суспільно-політичних проблем, відмовляються від копіткої, можливо, багаторічної роботи, спрямованої на соціальні перетворення, намагаються віднайти прості засоби, котрі швидко дадуть бажані результати.

АВАНТЮРИЗМ ПОЛІТИЧНИЙ (від фр. avantitre - пригода, ризик) - активна участь у політичному житті, зневажаючи знанням реальної ситуації, співвідношенням сил і засобів, закономірностей суспільного життя. А.п., як правило, закінчується поразкою і несе за собою великі матеріальні та суспільні втрати.

АВТАРКІЯ (від гр. autarkeia від autos-caM. пагкео - знаходжусь у достатку) - політика, спрямована на відособлення економіки країни від інших держав, яка ставить своєю метою створення замкнутого господарського життя в межах однієї держави.

АВТОКРАТІЯ (від гр. auto - один, kratos - влада) - форма правління, при якій необмежена влада належить одній особі - повновладному, самодержавному правителю і не контролюється будь-яким представницьким органом.

АВТОНОМІЯ (від гр. autos - сам, nomos - закон) - право самостійного вирішення економічних, фінансових, соціально-культурних, адміністративних та інших питань державного управління певною частиною держави, яке закріплене у конституції країни та правових актах автономного утворення. Розрізняють державну (політичну або законодавчу) та адміністративну (місцеву) А. Державна А. — це державоподібне утворення у складі відповідної держави, органи якого мають право видавати закони з питань місцевого значення. Адміністративна А'. являє собою територіальну одиницю держави, органи якої не мають права видавати закони, але наділяються більш широкими правами у сфері публічного управління, порівняно з органами в інших адміністративно-територіальних одиницях. В Україні формою А. є Автономна Республіка Крим.

АВТОРИТАРИЗМ (від лат. autorttas - цілковита влада, вплив, наказ) - політичний режим, який характеризується зосередженням необмеженої влади в руках однієї особи або групи осіб, обмеженням, звуженням політичних прав та 408 свобод громадян і суспільно-політичних організацій, повноважень демократичних інститутів, їх суворою регламентацією, незаперечним під порядкуванням владі всіх соціальних структур. Спираючись на армію та каральні органи, авторитарний режим робить необов'язковими легальні демократичні засоби і форми управління соціальним життям, подолання кризових ситуацій, замінює їх репресіями та свавіллям. Але, на відміну від тоталітарного режиму, при А. можливі певні елементи демократизму: вибори, боротьба політичних партій у парламенті.

АВТОРИТЕТ ВЛАДИ - одна з форм легітимного здійснення влади. Це якість, яку може мати або не мати суб'єкт влади.

АГІТАЦІЯ (від лат. agitatio - приведення в рух, спонукання) - один із дійових засобів політичного впливу на маси, ідеологічна зброя у боротьбі класів та партій між собою. Полягає у поширенні шляхом бесід, доповідей, виступів на мітингах, зборах, через газети, книги, кіно, інші засоби, образотворче мистецтво та художню літературу певних ідей і лозунгів, які спонукають маси до активних політичних дій, впливають на їхню свідомість та настрій.

АГІТАЦІЯ ВИБОРЧА - сукупність заходів, з допомогою яких здійснюється широке обговорення політичних, ділових та особистих якостей кандидатів на будь-яку виборну посаду. Гарантується Конституцією та регламентується законом.

АГРАРНА ПОЛІТИКА (від лаг. agrarius - земельний і греч. - politika - державні або суспільні справи) - сільськогосподарська політика, пов'язана із суспільнополітичним вирішенням земельного питання. Під А.П. розуміють сукупність реформ, методів і заходів, що їх здійснює держава в галузі сільського господарства, а також споріднених з ним галузей.

АГРЕСІЯ (від лат. aggressio - напад) - у сучасному міжнародному праві будь-яке незаконне з позицій Статуту ООН застосування сили однією державою (або групою держав) проти іншої, яке має на меті захоплення території; знищення або обмеження державної незалежності, насильницьке підкорення її населення.

«АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС» - умовний термін, яким у пере- хід-них суспільствах прийнято позначати політичну практику використання працівниками установ державної влади свого службового становища для впливу (часто незаконного) на перебіг і результати виборчої кампанії або інших політичних подій і процесів.

АДМІНІСТРАТИВНО-КОМАНДНІ МЕТОДИ управління - сукупність форм і методів управління суспільством, пов'язаних переважно із жорстоким централізмом, обмеженням процесів самоврядування у всіх сферах суспільної життєдіяльності, дріб'язкового регламентацією. А.-к. м. можуть бути історично виправдані тільки у періоди, коли у державі необхідна максимальна концентрація усіх сил і ресурсів дня забезпечення виходу з гострокризової ситуації.

АДМІНІСТРАТИВНО-КОМАНДНИЙ УСТРІЙ - поділ території країни на певні частини - адміністративно-територіальні одиниці (провінції, штати, департаменти, губернії, волості, повіти, райони та ін.), на основі чого утворюються і діють органи державної влади та управління па місцях.

АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА — вид політико-правової реформи, що здійснюється у сфері виконавчої влади і стосується як її організаційної структури, функцій, кадрового забезпечення, так і взаємовідносин із місцевим самоврядуванням.

АДМІНІСТРАЦІЯ (від лат. administratio - управління, керівництво) - в широкому розумінні вся діяльність держави в галузі управління, сукупність розпорядчих органів державного управління, виконавчої влади (уряд, виконавчі комітети, апарат президента, губернатора і т.д.), керівні органи закладів, підприємств, установ та організацій, службовці, керуючий персонал закладу.

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р.) - політико-правовий документ, спрямований на здійснення Декларації про державний суверенітет України. Він виходив із права на самовизначення народів, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами.

АКТИВНІСТЬ ПОЛІТИЧНА (від лат. activus - діяльний) - характеристика діяльності політичного суб’єкта, яка розкриває ступінь реалізації та розвиток його соціальних потенцій, можливостей, що проявляються при здійсненні відносин і функцій влади: цілеспрямована діяльність людини, зорієнтована як на зміну або зміцнення соціально-політичних відносин суспільства, так і на формування необхідних якостей особистості .громадянина, суб'єкта політичного життя.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИБОРИ (від лат. alternare - заміна одного іншим) - обрання громадянами свого представника до складу представницького органу, керівного закладу або лідера громадських організацій, що передбачає необхідність вибору з двох або більшої кількості конкуруючих претендентів; вибір одного варіанта з двох чи кількох можливостей, що виключають одна одну.

АЛЬТЕРНАТИВНІ РУХИ - нові громадські рухи, які прагнуть знайти оригінальні рішення глобальних та деяких актуальних проблем і які 1 відрізняються від підході», запропонованих традиційними соціальними організаціями.

АЛЬЯНС (від фр. alliance - союз) - переносно - будь-який союз. Союз, об'єднання держав, організацій на основі договірних зобов'язань.

АНАРХІЗМ (від гр. anarchia - безвладдя) - у повсякденному вжитку - невизнання, заперечення будь-якої влади, порядку, дисципліни, авторитету тощо. У політичному лексиконі ідеологічний, соціально- політичний рух, що виходить з ідеї безвладної держави і має на меті досягнення нічим не обмеженої свободи людини.

АНАРХО-СИНДИКАЛІЗМ (від гр. anarchia - безвладдя та syndikai - захисник:) - суспільно-політична позиція, прибічники якої, вважаючи себе складовою частиною соціалістичного та робітничого руху, обстоюють ідеї самоврядування, незалежності трудових і творчих колективів. Представники А. заперечують необхідність держави, але визнають еволюційний сю- ступ до бездержавного стану суспільства, певні перехідні етапи.

АНЕКСІЯ (від лат. anhexio - приєднання) - захоплення, насильницьке приєднання державою території іншої держави або народу; насильницьке утримання того чи іншого народу в межах іншої держави.

АНТАГОНІЗМ (від гр. anlagonismo - боротьба) - форма суспільних протиріч, особливістю яких є непримиренність інтересів певних сил і тенденцій. А. є одним із видів політичних та ін. конфліктів.

АНТИВОЄННИЙ РУХ - сукупність добровільних груп колективної дії та індивідуумів, які свідомо пов'язують свою діяльність з виступами проти воєнної агресії, мілітаризму, конкретної війни або деяких її аспектів, проти застосування сили.

АНТИМІЛІТАРИЗМ (від гр. anti і лат. militaris - воєнний) - політичний рух соціальне різнорідних сил, об'єднаних ідеєю боротьби проти збройного насилля при розв'язанні внутрішніх і міжнародних протиріч у національному, регіональному та глобальному масштабах.

АНТИСЕМІТИЗМ (інакше юдофобство) - одна з форм шовінізму, національної нетерпимості, яка проявляється як вороже ставлення до осіб єврейської національності (від недоброзичливого ставлення в побуті, правової дискримінації - до єврейських погромів, геноциду тощо).

АПАТРИДИ (від гр. а - заперечення і patris - батьківщина) - особи, які не мають громадянства або підданства жодної держави.

АПОЛІТИЗМ - (від гр. а - негативна частинка і politika) - негативне або байдуже ставлення до політичного життя.

АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТИЧНА (від лат. assotiatio - об'єднання і гр. politike'- держава) - виступає як результат міжусобної взаємодії людей, які утворюють різноманітні види політичних товариств, а також як специфічне соціальне об'єднання груп, рухів з визначеним типом організації, відсутністю інституціонального контролю за суб'єктами, що «ходять в асоціацію, стандартизацією їх дій, обмеженою роллю політичних санкцій.

БАГАТОНАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА - держава, в якій, окрім заголовної нації, проживає певне число інших народів на своїй етнічній території.

БАГАТОПАРТІЙНА СИСТЕМА - форма суспільного управління, при якій боротьба кількох політичних партій за держави) владу виступає як механізм використання розбіжностей у політичних програмах, які відображають реальні соціальні інтереси і цілі соціального прогресу. Для Б.с. характерні періодична зміна партій при владі, що виключає

можливість застою і переродження, використання волі народу як засобу вибору суспільних сил, партій і лідерів, найбільш здатних виконати першочергові завдання суспільного життя, виявлення різних підходів, думок та інтересів, що лежать у їх основі, їх гармонізація і спрямованість на розв'язання актуальних завдані, розвитку суспільства.

БАЛОТУВАННЯ (від італ. Halitare - обирати кулями) - вирішення якогось питання або вибори членів будь-якого органу, комісії тощо голосуванням

БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАДИ - безпідставне повне або часткове увільнення від здійснення передбачених Конституцією та іншими законами функцій і повноважень влади; несвоєчасне, несумлінне, некваліфіковане чи неналежне їх виконання органами законодавчої, виконавчої або судової влади, органами місцевого й регіонального самоврядування.

БІЛЬШІСТЬ - кількісне переважання прихильників якоїсь ідеї чи рішення над їхніми противниками. Розрізняють більшість відносну - хоча б на один голос більше від суперника; абсолютну - коли на користь якогось рішення віддано 50% голосуючих і плюс ще хоча б один; кваліфі- кованої(конституційну), яка може дорівнювати двом третинам або навіть трьом четвертям усього складу тих, хто приймає рішення.

БІЛЬШОВИЗМ (від рос. большинство - більшість) - теорія і практика революційної боротьби російського пролетаріату з метою насильницького повалення царського самодержавства, буржуазії і встановлення диктатури пролетаріату та будівництва комуністичного суспільства.

БІОПОЛІТИКА (від англ. biopolities - біополітика) — концепція, яка допускає використання біологічних понять та методів дослідження у вивченні політичних феноменів.

БІПАТРИДИ (від гр. Бі - два, patris - батьківщина) - у міжнародному праві особи, які мають подвійне громадянство.

БЛОКАДА (від англ. - blockade, від block перегороджувати, затримувати) - політична, економічна, воєнна ізоляція території держави чи якоїсь частини її сухопутного, морського, повітряного простору з метою примусити виконати вимоги організаторів

БЛОК ПОЛІТИЧНИЙ (від фр. - bloc, англ. - block) - угода, союз, об'єднання політичних партій, суспільних організацій, груп людей для спільних ідей, досягнення загальних, головним чином політичних цілей. Фракції у парламенті блокуються для прийняття чи відхилення якогось закону, кандидатури, для формування коаліційного уряду. Виборчі блоки мають на меті забезпечити обрання до органів державної влади спільних представників певних політичних сил, груп або верств населення, національностей.

БОЙКОТ (від англ. boycott) - спосіб політичної боротьби, вид політичної тактики, що полягає у висловленні протесту проти будь-яких дій чи рішень шляхом повної або часткової відмови громадян від участі у виборах до представницьких установ, у їх роботі, в обговоренні спільного питання.

БОНАПАРТИЗМ - політична система, яка склалася на основі схваленої народом (наприклад, за підсумками плебісциту) і закріпленої у державному праві одноосібної влади, диктатури. Термін походить від прізвища Наполеона Бонапарта, який у 1799 р. вчинив у Франції державний переворот, внаслідок якого став першим консулом, а згодом зосередив у своїх руках всю повноту влади.

БУРЖУАЗІЯ (від лат. burgus - укріплене місто) - панівний клас власників основних засобів виробництва у капіталістичному суспільстві, які мають головним джерелом прибутків додаткову вартість., отриману шляхом використання найманої праці.

БЮРОКРАТІЯ (від фр. bureau - контора, канцелярія та грець, kratos - сила, влада, панування) - система управління спільними справами, що спирається на розгалужену та ієрархічну структуру чиновницького апарату. Для неї характерне перебільшене значення формальної процедури прийняття рішень, виконання інструкцій, що спричиняє відірваність бюрократичного управління від потреб життя, помилки у керівництві та його безпорадність при зіткненні з проблемами, які вимагають нетрадиційних рішень.

ВЕЛИКОДЕРЖАВНИЙ ШОВШІЗМ - політична ідеологія правлячих кіл панівної нації, спрямована на поневолення інших народів, позбавлення їх суверенітету. В.ш. проявляється у пропаганді расизму, в політиці колоніалізму, розпалюванні ворожнечі між народами, протиставленні й роз'єднанні трудящих різних національностей, переслідуванні національних меншостей, вчиненні геноциду проти цілих народів та ін.

ВЕРИФІКАЦІЯ ПРОГНОЗУ - оцінка вірогідності, точності, обгрунтованості прогнозу.

ВЕТО (від лат. veto забороняю) - акт, передбачений конституціями ряду країн, з допомогою якого глава держави або верховна палата парламенту" можуть припинити введення в дію закону (рішення), прийнятого парламентом або його нижньою палатою. В разі накладення В. парламент повинен або підтвердити своє рішення кваліфікованою більшістю голосів, після чого глава держави зобов'язаний прийняти, його, або врахувати висловлені зауваження і заперечення.

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ДЕРЖАВ І ЦІЛІСНІСТЬ СВІТУ, ЙОГО ЄДНІСТЬ - одна з основних Характеристик сучасної світової системи (світового співтовариства), яка впливає на розвиток теоретичних та світоглядних основ міжнародної політики кінця XX ст.

ВИБОРИ ПОЛІТИЧНІ - у соціально-політичному лексиконі означає комплекс заходів, пов'язаних з виборами президента, формуванням керівних органів держави на всіх її рівнях, партій, суспільно-політичних організацій, шляхом обрання представників до їх складу, а також делегатів на представницькі збори, конференцій тощо. Цей комплекс складається з таких процедур: проголошення виборів, утворення виборчих комісій, виборчих округів та дільниць, складання списків виборців, висування та реєстрації кандидатів у депутати, проведення передвиборної агітації, голосування, підрахунку голосів, реєстрації народних депутатів та оголошення результатів виборів, проведення в разі потреби повторного голосування чи повторних виборів.

ВИБОРЦІ - громадяни, прізвища яких внесені до списку виборців, складеного на виборчій дільниці. У такі списки включають усіх громадян республіки, яким на день виборів виповнилось 18 років, які проживають на території даної виборчої дільниці. Участі у виборах не беруть громадяни, визнані судом недієздатними з причини психічного захворювання, особи, які перебувають за ухвалою суду в місцях позбавлення волі і місцях примусового лікування

ВИБОРЧА СИСТЕМА - закріплений в юридичних нормах та практиці порядок організації, проведення й участі громадян в утворенні представницьких органів державної влади; способи підготовки та проведення виборів. Правила В.С. визначаються державними законами.

ВИБОРЧЕ ПРАВО - право громадян обирати та бути обраними до представницьких органів держави. Воно випливає з принципів Загальної декларації прав людини, стаття 21 якої проголошує право кожної людини брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через обраних представників, а також право на рівний доступ кожного до державної служби у своїй країні. Демократична виборча система передбачає загальне, рівне та пряме виборче право.

ВИКОНАВЧА ВЛАДА - одна з трьох гілок державної влади, котра організовує і спрямовує внутрішню і зовнішню дальність держави, забезпечує здійснення втіленої в законах волі суспільства, охорону прав і свобод людини.

ВИХОВАННЯ ПОЛІТИЧНЕ - процес систематичного і цілеспрямованого впливу на політичну свідомість і поведінку населення, який включає формування свідомості, самосвідомості окремої особистості, групової суспільної та політичної свідомості в цілому. Цілі, зміст та організація В.п, визначаються характером політичної системи суспільства і служать інтересам її збереження та розвитку. Основним завданням В.п. є прищеплення пануючих в даній системі політичних цінностей, норм та нормативних зразків політичної поведінки.

ВІДКРИТЕ СУСПІЛЬСТВО - поняття, запроваджене англійським філософом Карлом Поппером. Ідея відкритості, висунута на противагу ізоляціонізму, передбачає доступність соціальних структур для модернізації, їх здатність запозичувати все цінне ззовні, відмову від монополії на істину, від спроб запровадити часткове бачення світу, примусово нав'язати його всім. Невід'ємними рисами В.С. є демократичні інститути і процедури, наявність умов для самовираження і самореалізації особи, свобода асоціацій, об'єднань людей, відсутність дріб'язкової регламентації з боку держави, властей, можливість несанкціонованої і неконтрольованої урядом соціальної творчості, економічна незалежність виробника від державної бюрократії, наявність ринку, свободи слова, преси.

ВІДЧУЖЕННЯ - соціальний процес, суттєвою ознакою якого є перетворення людської діяльності та її результатів, а також особливостей і здібностей людини у незалежну від неї самостійну силу, пануючу над нею і ворожу їй. У соціальнополітичній сфері В. виступає як стихійність суспільного розвитку, як відокремлення, відмежування людини від створених нею державних та політичних інститутів влади, як протистояння між тими, хто управляє, і тими, ким управляють.

ВІЙНА - організована збройна боротьба між державами або групами держав, класами або націями за досягнення певних політичних чи економічних цілей; продовження політики насильницькими засобами. Окрім збройної боротьби під час воєнних конфліктів застосовують й інші форми політичної, економічної та ідеологічної протидії: розрив дипломатичних відносин, блокаду, диверсії, певні прийоми морального та організованого розкладу армії і тилу противника тощо.

ВІЙНА ГРОМАДЯНСЬКА - організована збройна боротьба за державну владу між класами і соціальними групами певної країни, що виникає внаслідок надзвичайного загострення внутрішніх суперечностей між економічний, соціальними та політичними інтересами різних верств населення. Як правило, В.г. ведеться між пригнобленими і пануючими класами, групами населення; можлива і внаслідок зіткнення інтересів однорідних соціальних, політичних та партійних угруповань.

ВІЙНА СВІТОВА - суспільне політичне явище, яке є продовженням політичної боротьби держав, націй, класів, способами збройного насильства у світовому масштабі. Основний зміст В.С.- збройна боротьба. Широко застосовуються інші форми боротьби (політична, економічна, ідеологічна), які в умовах війни набувають різного характеру і специфічних особливостей. В.С. характеризується масштабом (кількість учасників, зброї, театр воєнних дій), завданнями і цілями. війна холодна - певний зовнішньополітичний курс щодо інших держав. Характеризується загостренням протиріч у різних сферах, економічними санкціями, запровадженням ембарго у торгівлі, психологічним, ідеологічним тиском, ескалацією озброєнь. Може спричинити збройні сутички.

ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТ (від лат. vice - "замість, praesidens - той, що сидить попереду) - у деяких країнах (наприклад, США) заступник голови держави, який займає друге після президента місце серед вищих службових осіб у державі.

ВІЦЕ-ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРИ УКРАЇНИ - заступники голови Уряду України, які відповідно до Конституції забезпечують виконання Основного Закону та законів України, актів глави держави і Кабінету Міністрів України, реалізацію повноважень Уряду у відповідних напрямах діяльності. До складу Кабінету Міністрів України входять чотири В.-п.-м.У.

ВЛАДА - реальна здатність підкоряти волю людей, колективів, соціальних груп єдиній волі панівних осіб або груп (див. державна влада).

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА - діяльність державних органів і установ правлячих партій, спрямована на погодження інтересів різних верств населення країни, певне їх підпорядкування та можливе за даних умов задоволення, на збереження існуючого стану речей у суспільстві або цілеспрямоване його перетворення, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку і взаємодії окремих сфер суспільства, на соціальний прогрес.

ВОЖДИЗМ - 1) Тип владних відносин, заснованих на особистій відданості персоні, яка наділена верховною владою. У політиці В. проявляється як ідеологізоване, жорстко централізоване суспільство та існує у вигляді ієрархії закладів влади корпоративного характеру. 2) Владний інститут, який належить патріархально-родовим та ранньофеодальним суспільствам Сходу та Африки. Заснований на особистому пануванні воєнного чи релігійного ватажка, характеризується розвиненою, широкомасштабного системою неюридичних регуляторів та стійкою визначеністю соціальних ролей.

ВОЄННА ДИКТАТУРА - політична влада, монополізована військовими колами, які спираються на військову силу, виражають інтереси передусім військовослужбовців, стоять на службі в першу чергу воєнно- промислового комплексу; влада, не обмежена законами, яка підпорядковує все цивільне життя воєнним цілям і потребам, мілітаризації суспільства, пропагує агресію, насильство, жорстокість як норму політичного життя.

ВОЄННИЙ СТАН - особливий правовий режим у країні або окремій її частині, який запроваджується за рішенням найвищих органів державної влади за виняткових обставин (війна, стихійне лихо, загроза державного перевороту та ін.). За умов В.С. усі функції органів державної влади з питань виробництва, оборони, гарантування громадського порядку, державної безпеки переходять до військових органів.

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ СОЮЗ - об'єднання двох або більше держав з метою спільних дій у розв'язанні політичних, економічних і воєнних проблем.

ВОЄННО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС сукупність соціально- економічних, політичних та ідеологічних структур, пов'язаних між собою участю у виробництві воєнної продукції та веденням політики мілітаризму. ВГЖ включає військову владу, установи, промисловість, що виробляє зброю, наукові установи, які ведуть дослідження у воєнних цілях.

ВОЛЮНТАРИЗМ (від лат. voluntas - воля) - у політичному лексиконі соціальнополітична практика, для якої характерними є суб'єктивізм та суб'єктивістська сваволя, нехтування об'єктивними законами суспільного розвитку, обставинами прийняття рішень, потребами людей, підпорядкування політики довільним бажанням людей, які її здійснюють, певним, заздалегідь визначеним ідеальним конструкціям.

ВОТУМ (від лат. votum - бажання) - прийняте голосуванням рішення якогось колективного органу, представницьких зборів про ставлення до тотожних за рівнем політичних структур чи службових осіб. З допомогою В. орган законодавчої влади висловлює довіру, схвалює або засуджує діяльність уряду чи окремих його членів. При винесенні В. недовір'я уряд або його члени, як правило, виходять у відставку.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИЙ - дія (або утримання від дії") суб'єкта політики щодо інших суб'єктів або суспільства в цілому з метою реалізації власних цілей і політичних програм.

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНІ - матеріальні і юридичні заходи, які забезпечують реалізацію соціально-економічних прав членів суспільства: права на працю, па відпочинок, житло, безкоштовну освіту та медичну допомогу, на матеріальне забезпечення в старості і у випадку втрати працездатності тощо.

ГЕГЕМОНІЗМ (від гр. hegemonia - провід, керівництво, панування) - претензія певної соціальної групи, верстви, класу, політичної сили, держави (на міжнародній арені) на керівну роль у суспільному процесі, прагнення примусового встановлення диктату, нав'язування іншим своєї політики, єдиних для всіх ідеалів та цінностей, намагання одноособове вирішувати питання, що стосуються всіх, видаючи себе за представників загальних інтересів.

ГЕНОЦИД(від гр. genos - рід і лат. caedere - вбиваю) - сукупність актів, здійснюваних з метою знищити,повністю або частково національну, етнічну, расову, релігійну або соціальну групу. Г. - вбивства, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або розумового розладу; навмисне створення життєвих умов, розрахованих на цілковите або часткове фізичне знищення певної групи населення, заходи, спрямовані на запобігання народженню дітей.

ГЕОПОЛІТИКА - одне із фундаментальних понять теорії міжнародних відносин. Характеризує місце і конкретно-історичні форми впливу територіально-просторового розташування держав або їх блоку на локальні, регіональні, континентальні, глобальні міжнародні процеси.

ГЕРБ ДЕРЖАВНИЙ (від польс. herb, від нім. erbe - спадщина) - сукупність зображень, що складають офіційну емблему держави. Зображується на державних прапорах . печатках, грошових знаках, бланках державних установ. Є символом державного суверенітету. Опис і зображення Г.д. затверджується Конституцією за спеціальними законодавчими актами.

ГЕРОНТОКРАТІЯ (від гр. geroh - старий, kratos - влада) - принцип управління, при якому влада належить старійшинам.

ГІМН ДЕРЖАВНИЙ (від гр. hymnos - урочиста пісня) - поетично- музичний твір, що прославляє Вітчизну, державу. Разом з державним гербом є офіційним символом держави. Виконується при проведенні офіційних заходів та урочистостей.

ГЛАВА ДЕРЖАВИ — конституційний орган і одночасно вища посадова особа держави, що здійснює загальне керівництво державними справами, найвищий представник держави у зовнішніх зносинах. У монархіях Г.д. є монарх, влада якого є спадковою— вона переходить від одного представника правлячої династії до іншого у встановленому законом порядку престолонаслідування. У республіках Г.д. є президент, який завжди обирається. Майже у всіх державах світу існує індивідуальний Г.д., але є окремі випадки, коли функції Г.д. виконуються колегіальним органом (Швейцарія, соціалістичні країни) або розподіляються між двома особами (Іран). Повноваження Г.д. залежать від форми державного правління. У президентських республіках Г.д. отримує свій мандат від виборчого корпусу, а тому наділений широкими і реальними владними повноваженнями. Це стосується і Г.д. у деяких країнах зі змішаною республіканською формою правління. У парламентських республіках Г.д. отримує свій мандат від парламенту, тому його владні повноваження істотно звужені й фактично здійснюються від його імені урядом. В Україні Г.д. є Президент України, який обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосуваннях,

ГЛАСНІСТЬ - одна з найважливіших засад демократичного політичного життя суспільства, Передбачає відкритість роботи органів державного та громадського управління, доступність їх діяльності для громадського ознайомлення й контролю в межах, що не зачіпають державної таємниці, свободу критики та 424 дискусії, звільнення преси від цензури й адміністрування, плюралізм думок та ідей.

ГЛОБАЛЬНІСТЬ (від фр. global - загальний, всесвітній, від лат. globus - куля) - стиль у політиці, коли певне питання розглядається і вирішується у контексті загальних для всього людства проблем, що зачіпають усіх і потребують для свого розв'язання спільних: зусиль. Виникнення таких проблем пов'язане з розширенням сфер людської діяльності, масштабів впливу людини на довкілля до глобального рівня.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА - стан суспільної свідомості всього суспільства або різних соціальних груп (класових, етнічних, демографічних, професійних, виробничих та ін.), який виявляє ставлення людей до подій, фактів, цінностей суспільного життя.

ГРОМАДСЬКІ ПРАВА ТА СВОБОДИ - основа конституційно- правового статусу громадян держави, яка визначає можливості їх участі в політичному, соціальному, а також культурному житті суспільства. В той же час основні права та свободи жодний перебувають під пильною увагою світової громадськості і міжнародних організацій.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ - добровільні об'єднання громадян, які сприяють розвиткові їхньої соціальної, політичної, трудової активності та діяльності, задоволенню і захисту їхніх багатогранних інтересів і запитів та діють відповідно до завдань і цілей, закришених у їхніх статутах.

РОМАДЯНСТВО - формально зафіксований правовий зв'язок людини з державою, який передбачає певну сукупність взаємних прав і обов'язків.

ГРОМАДЯНСЬКА НЕПОКОРА - складне за змістом і багатогранне явище суспільного життя, яке може виражатись у різноманітних формах: як ненасильницький виступ особистості проти якоїсь соціальної групи, партії, проти соціально-політичного порядку, існуючих соціальних норм (правових, морально-етичних правил людського співжиття). Г.н. проявляється у мітингах., демонстраціях, політичних страйках, а також у протистоянні уряду, який намагається проводити внутрішню чи зовнішню політику, що суперечить закону, нормам життя громадянського суспільства.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО - сукупність існуючих у суспільстві відносин особистостей, сімейних, соціальних, економічних, культурних, релігійних та ін. структур, які розвиваються в суспільстві поза рамками втручання держави, директивного регулювання І регламентації. В основі Г.с. - життя індивідуумів як приватних осіб, система вільно встановлюваних між ними зв'язків та асоціацій, багатоманітність притаманних їм інтересів, можливостей і способів їх виявлення та здійснення. Розвинуте Г.с. передбачає існування демократичної правової держави, покликаної захищати інтереси і права громадян. Вважається, що необхідною передумовою Г.с. є ринкова економіка з притаманними їй багатоманітністю форм власності, плюралізмом незалежних політичних сил, недирективно формованою громадською думкою і, найголовніше, вільною особистістю з розвиненим почуттям гідності.

ГРУПА ФОРМАЛЬНА І НЕФОРМАЛЬНА категорія груп (об'єднань, спільнот), які відрізняються наявністю чи відсутністю особливих фіксованих соціальносанкціонованих цілей, норм і правил їх діяльності. Першу категорію характеризують формалізований порядок функціонування груп, визначений у статутах, інструкціях, ін. нормативних документах. До другої категорії відносять малі неінституціональні групи, які входять до складу нормативних, формальних. На відміну від них, діяльність неформальних груп грунтується на близькості чи схожості особистих інтересів, нахилів, потреб своїх членів.

ГРУПИ ТИСКУ - входять до складу кон'юнктурних, латентних (прихованих) політичних сил. Являють собою сукупність індивідів, які під виглядом загального інтересу виражають свої вимоги, висловлюють претензії, що прямо чи опосередковано зачіпають інші сфери суспільного життя, вимагають їх здійснення від законодавчого органу або окремих його членів.

ГРУПІВЩИНА - діяльність відмежованої сукупності осіб, яка здійснюється виключно з корисливою метою всупереч загальноприйнятим нормам, законам, цінностям, інтересам.

ГУМАНІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ - надання політиці гуманістичної спрямованості, тобто, орієнтації на реалізацію загальнолюдських інтересів та цінностей.

ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ - поняття, що включає два взаємопов'язані фактори: 1) відображення політичної діяльності та ідеології конкретних інтересів, запитів, потреб, прагнень живих людей - учасників чи об'єктів політичних акцій; 2) людський вимір міждержавних, міжнаціональних, міжпартійних інтересів, який враховує безпосередній вплив останніх на становище та долю конкретних людей.

ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО - один із центральних напрямків у сучасній системі міжнародних відносин, який має на меті збереження життя на Землі, створення сприятливих умов для життя, гідного людини, сприяє розвитку здібностей людей усіх країн, регіонів та континентів.^

ДВОПАРТІЙНА СИСТЕМА - поняття, яке використовується для характеристики партійної системи США та Великобританії. Мова йде лите про ті партії, які почергово беруть участь у здійсненні політичної влади і 427 перемагають у виборчій боротьбі Коли одна з партій завойовує безумовну більшість у парламенті, інша стає опозиційною.

ДЕБАТИ ПОЛІТИЧНІ (від франц. debats} - обговорення, обмін думками, дискусії на зборах, з'їздах, конференціях, у парламентах, на мітингах, у засобах масової інформації з актуальних проблем політичного життя.

ДЕІДЕОЛОГІЗАЦІЯ - процес, пов'язаний з руйнуванням тоталітарного режиму, притаманної йому монополії на будь-яку ідеологію. Характеризується утвердженням свободи думок, ідей, звільненням від тотального ідеологічного тиску, підкорення та контролю ідеологічно нейтральних сфер життя.

ДЕКЛАРАЦІЯ (від лат. сіесіагаііо - заява, повідомлення) - офіційна заява уряду, політичної партії, суспільно-політичної організації, у якій доводиться до загального відома певний програмний акт. важлива державна подія, закон, тощо, урочисто проголошується певний загальнополітичний принцип (наприклад, Загальна декларація прав людини).

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ - прийнята 16 липня 1990 року. У ній Верховна Рада України проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Україна як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення. Громадяни республіки всіх національностей складають народ України; їм гарантуються всі права і свободи згідно з Конституцією і нормами міжнародного права. У. Д. визначаються завдання України як суб'єкта міжнародного права та її стосунки з іншими республіками.

ДЕЛЕГАТ (від лат. delegatus - посланець) - обраний або призначений представник, уповноважений держави, громадсько-політичної організації, установи, колективу, який представляє їх інтереси на з'їздах, конгресах тощо.

ДЕЛЕГУВАННЯ ВЛАДИ (від лат. delegare - посилати, доручати) - передача влади від одного суб'єкта до іншого, один з основних принципів її функціонування. Д.в. - передача повноважень народу його представникам у представницькій демократичній процедурі, тобто, делегування її обранцям - носіям народної влади (у парламенті, органах судової влади, самоуправління, тощо).

ДЕМАГОГІЯ (від гр. demos - народ, ago - веду) - у Стародавній Греції демагогом називали громадського діяча демократичного напрямку. Нині Д. - це вплив на людей, намагання завоювати популярність введенням громадськості в оману засобами зумисного перекручування фактів, привабливих, але брехливих обіцянок, популярних гасел, заграваннія із населенням для досягнення певних корисливих політичних цілей.

ДЕМАРШ (від фр. demarche - дія, виступ) - заява, виступ держави, політичних угруповань на адресу ін. держав, органів влади, службових осіб з висловленням підтримки, визнання, солідарності, або навпаки, осуду, відмежування у якомусь питанні. Д, може бути втілений у різноманітних актах: деклараціях, заявах, збиранні підписів.

ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА - частина соціально-економічної політики, основним змістом якої є регулювання впливу на народонаселення країни. Може бути регіональною чи державною.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ СОЦІАЛІЗМ - соц.-економ. і політ. концепція, яка проголошує трансформацію капіталізму в соціалізм шляхом перманентних реформ, поглиблення і розвитку демократії.

ДЕМОКРАТІЯ (від гр. demos народ, kratos - влада) - у буквальному розумінні - влада народу, народовладдя. У найбільш вживаному значенні - форма політичного, державного устрою, яка випливає з визнання народу як джерела влади, його

права брати участь у вирішенні спільних державних справ, з визнання принципів свободи, рівності та ін. прав громадян. Передбачає запровадження правових та процедурних гарантій їх реалізації в усіх сферах життя суспільства.

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ - втілення демократичних принципів у організації суспільства. ДЕМОНСТРАЦІЯ - масове проходження прихильників якоїсь вимоги або соціально-політичної ідеї для їх висловлення та створення передумов для здійснення, для протесту, солідарності тощо. Д. може бути: святкова, на підтримку уряду, антиурядова, антивоєнна і т.д.

ДЕПОРТАЦІЯ - (від лат. deportatio - вивезення) вигнання, заслання, виси-лука; примусове переселення особи, групи осіб чи народу, що визначаються, соціальне й політичне небезпечними; за межі держави або певного регіону

. ДЕПУТАТ (від лат. deputatus - визначений, посланий) - особа, уповноважена колективом для виконання якогось доручення за межами сфери безпосередньої діяльності колективу: виборний член представницького державного органу: представник населення в постійно діючих органах влади, на Україні - повноважний представник народу в радах народних депутатів усіх рівнів.

ДЕПУТАТСЬКИЙ ЗАПИТ - одна з форм інформації депутатів і контролю з їх боку за діяльністю уряду, окремого міністра чи відомства, Метою Д.з. є контроль над політикою, нагляд за якістю управління, захист прав людини, деяких соціальних груп, виявлення і усунення зловживань та несправедливості.

ДЕРЖАВА - форма політичної організації суспільства, основне знаряддя політичної влади. Д. склалася в результаті закономірного поділу суспільства, поділу праці, виникнення приватної власності й утвердження антагоністичних класів. Основними ознаками Д. є: організація влади за певними територіальними принципами, поділ населення за ознаками території проживання, замість поділу за кровно-родинними зв'язками; наявність публічної влади, здійснюваної особливою категорією осіб, зайнятих виключно управлінням суспільством та охороною встановлених у ньому порядків (державні чиновники); публічна влада не виражає інтересів усієї маси населення, на відміну від безпосередньої самодіяльної організації озброєного народу в державному стані суспільства; право і можливість здійснювати внутрішню і зовнішню політику від імені всього суспільства; претензія на захист загальних інтересів, монопольне право на примусовий вплив щодо населення; наявність особливої системи органів, установ і знарядь примусу - армія, поліція, суд, тюрми, що здійснюють функції державної влади; суверенна законотворчість - право видавати закони і правила, обов'язкові для всього населення; монопольне право на збирання податків для формування загальнонаціонального бюджету, утримання державного апарату

. ДЕРЖАВНА ВЛАДА - державна організація політичного управління суспільством. Д.в, перевищує всі інші різновиди влади в усіх соціальних утвореннях як за обсягом, так і за засобами впливу. Д.в. поширюється на всі сфери суспільного життя. Здійснюється державою з допомогою спеціального апарату примусу або переконання, володіє монопольним правом видавати нормативні акти, обов'язкові для всього населення даної держави, включає такі різновиди влади, як верховна, законодавча, судова, військова тощо.

ДЕРЖАВНА МОВА - мова, що задовольняє погреби суспільства в офіційному спілкуванні й виступає одним із символів державного і національнокультурного суверенітету.

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ - офіційні знаки предметного, зображального і звукового виразу - Державний Гімн, Державний Прапор і Державний Герб, котрі в лаконічній формі відображають духовні засади українського народу, символізують суверенітет його держави.

ДЕСПОТИЗМ (від гр. despoteia - необмежена влада) - форма державного устрою, при якому правитель користується необмеженою владою над усіма членами даного суспільства; характер державного управління відзначається крайньою централізацією, повним свавіллям влади і безправ'ям підданих. На відміну від авторитарних режимів, за яких, незважаючи на обмеженість демократичних механізмів, керівник держави має підтримку (авторитет) досить широких верств, деспотичні політичні режими існують виключно завдяки атмосфері страху, що нагнітається каральними органами.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ (від лат. de - заперечення , centrum - осердя, основний центр) - ослаблення, усунення централізації. Система управління, при якій частина функцій центральної влади передається у відання місцевих органів самоврядування; розширення прав низових органів управління.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ (від лат. diversus - різний facere - робити) - у політології - врахування різносторонніх підходів до проблеми, різноманітність стилів політичної діяльності.

ДИКТАТУРА необмежена політична, економічна, ідеологічна влада, яка здійснюється обмеженою групою людей на чолі з лідером, ім'я якого або проголошена соціально-політична ідея, дає визначення тому чи ін. виду диктаторського правління (цесаризм, абсолютизм, неконституційна монархія, бонапартизм, тоталітаризм тощо). Суть Д. полягає її узурпації влади на першому етапі її становлення з подальшим розширенням її панування на всі сфери життєдіяльності громадських структурі суспільства в цілому. Встановлення тієї чи ін. форми диктаторського правління відбувається в результаті загострення суспільних протиріч, звуження економічної, соціальної бази існуючої влади, нездатності наявних політичних структур ефективно здійснювати управління суспільством, що приводить до політичної дестабілізації суспільства, втрати довіри населення до традиційних форм влади, і, як наслідок цього, - вимога "сильної руки".

ДИПЛОМАТІЯ (від фр. diplomatic) - сукупність засобів, прийомів, методів та правових форм здійснення мирним шляхом зовнішньої функції держави, тобто її діяльність у міжнародних відносинах, спрямована на досягнення цілей і виконання завдань захисту прав та інтересів держави, її установ та громадян за кордоном.

ДИСИДЕНТ (від лат. dissidere) - не погоджуватися, розходитися у думках) - спершу означало особу, яка відступала від вчення панівної церкви. У сучасному розумінні Д. інакомислячий. Цей термін застосовувався до радянських громадян та громадян ін. соціалістичних країн, головним чином, представників інтелігенції, які не погоджувались з офіційною ідеологією існуючих режимів.

ДИСКРЕДИТАЦІЯ (від лат. discrediter - підривати довіру) - приниження чиєїсь гідності, достоїнства, престижу, авторитету. У політиці Д., зокрема через поширення певної інформації, служить засобом боротьби з противником, 433 позбавлення його впливовості, авторитету, підтримки його населенням, особливо під час виборів або прийняття важливих рішень

. ДИСКРИМІНАЦІЯ (від лат. discriminate - розрізняю, розділяю) - навмисне позбавлення або обмеження прав громадян, певних соціальних груп чи організацій щодо інших громадян, груп та чинного законодавства. Д. може здійснюватись за

ознаками расової, національної або державної належності, майнового стану, політичних чи релігійних переконань. Одним з поширених різновидів політичної Д. е позбавлення виборчих прав - незаконна і безпідставна відмова при внесенні у виборчі списки, реєстрації кандидатом в депутати і т.д.

ДІАЛОГ ПОЛІТИЧНИЙ (під гр. dialogos діалог) - форма інтерсуб'єк- тивного комунікативного впливу на процес двостороннього спілкування, спрямованого на виявлення взаємних інтересів, пошук спільної політичної позиції: сучасне вирішення проблем, узгодження намірів, цілей, дій тощо.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНА - невід'ємна складова загальної людської діяльності, специфічна сутність, якої полягає в сукупності дій окремих індивідів і великих соціальних груп, спрямованих на реалізацію їхніх політичних інтересів, насамперед завоювання, утримання і використання влади.

ДОГМАТИЗМ (від гр. dogma - думка) - сліпе наслідування встановлених правил, некритичне мислення, що грунтується на готових формулах, В основі Д. - віра в авторитет, захист устарілих положень, незважаючи на те, що вони не відповідають реальній дійсності. У політичній сфері Д. часто виступає обов'язковою .умовою ідеології класу, групи або осіб, для яких вигідно з позиції їх соціального стану залишити все, як, без змін, аби зберегти свій політичний і соціальний статус. Звідси - перекручення справжнього характеру тих чи ін. вчень, положень.

ДОГОВІР ПОЛІТИЧНИЙ - добровільна угода між двома чи кількома державами, міжнародними організаціями, соціальними або політичними угрупованнями та організаціями щодо встановлення, зміни або припинення їх взаємних зобов’язань і прав у галузі політичних взаємовідносин. За кількістю учасників Д. п. може бути одностороннім і багатостороннім, за порядком приєднання до нього - відкритим чи закритим.

ДОКТРИНА - (лат. doctrina - вчення) - систематизоване філософське, політичне чи ідеологічне вчення, сукупність принципів, концепцій.

ЕВОЛЮЦІОНІЗМ - процес поступових змін політичної сфери суспільства, змістом яких є її ускладнення, диференціації підвищення рівня організації.

ЕГАЛІТАРИЗМ (від фр. egalite - рівність) - концепція суспільного устрою, яка виходить з принципу зрівняння всіх людей у різних сферах життя суспільства.

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА — політика, спрямована на охорону та оздоровлення навколишнього природного середовища, раціонального використання і відновлення природних ресурсів, збереження та розвиток соціосфери, яка забезпечує нормальну життєдіяльність та екологічну безпеку людини.

ЕКСПАНСІЯ - активне проникання в певну сферу.

ЕКСПОРТ РЕВОЛЮЦІЇ (КОНТРРЕВОЛЮЦІЇ) — система дій, спря мованих на забезпечення революційного (контреволюційного) процесу його ініціаторами, які перебувають за кордоном.

ЕКСПРОПРІАЦІЯ (від лат. ex - від, propris - власний) - примусові1 відчуження власності державою.

ЕКСТРЕМІЗМ (від лат. extremus - крайній) - схильність до надзвичайних поглядів та дій у політиці, ідеологічному протиборстві. Недемократичний спосіб розв'язання суспільних проблем, який суперечить принципу плюралізму. Полягає у нав'язуванні всім однієї позиції з допомогою крайніх, надзвичайних заходів, таких, як бойкот, страйк, насильство, терор.

ЕЛІЕКТОРАТ (від фр. electeur - обираю) - корпус виборців, сукупність громадян, наділених активним правом , тобто правом обирати. Е. називали виборців у Франції за часів буржуазної революції кінця XIX ст.

ЕЛІТАРНА ТЕОРІЯ ДЕМОКРАТІЇ (від фр. elite ~ найкращий, добірний) одна з поширених на Заході політологічних концепцій, згідно якої суспільство об'єктивно і з необхідністю поділяється на правлячу верхівку (соціальна еліта - вища, привілейована верства чи верстви, що стоять над рештою людей) та підпорядковані їй маси. Еліта, оскільки маси пасивні і нездатні до самоорганізації, закономірно зосереджує у своїх руках всю повноту політичної влади, здійснюючи функції управління кваліфіковано та "для блага усіх".

ЕМАНСИПАЦІЯ (від лат. emansipatio - формальне звільнення сина від батьківської влади) - звільнення від залежності, підлеглості, гноблення, від забобонів, взагалі від усього застарілого, віджилого; зрівняння в правах.

ЕМІГРАНТ ПОЛІТИЧНИЙ (від лат. emirg— виселяти) - особа, що покинула країну свого громадянства з політичних мотивів і користується правом притулку в іншій державі.

ЕНВАИРОМЕНТАЛІЗМ - відносно нові ідеологія та рух, що мають на меті переорієнтувати сучасну цивілізацію на збереження і покращання природного довкілля.

ЕТАТИЗМ (від фр. etat - держава) - 1) активне втручання держави та її структур у всі сфери життя суспільства, яке призводить до надмірної централізації, регламентації та бюрократизації суспільних процесів, їх омертвіння; 2) тип політичної свідомості, згідно з яким держава розглядається як важливий інтегруючий фактор (державний тип свідомості), його протилежність - анархізм (антидержавна політична свідомість); 3) напрям політичної думки, яскравими представниками якої є Платон, Арістотель, Макіавеллі, які розглядали державу як благо.

ЕТНОПОЛІТИКА її УКРАЇНІ - політична й управлінська діяльність державних інституцій, спрямована на відродження української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, гарантування етнічної мовної та культурної самобутності, національних меншин.

ЕТНОС (від гр. ethnos - народ) - вид історично сформованої спільності людей, яку представляють плем'я, народності, нації, що мають спільні риси, стабільні особливості культури та психічного складу, а також усвідомлення своєї єдності й відмінності від інших. Важливим для такої групи є усвідомлення спільності їх походження.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ (від лат. integration - поповнення, відновлення) - процес поступової уніфікації та зрощування національних економік європейських держав з метою подолання суперечностей між 437 інтернаціоналізацією господарського життя та обмеженими можливостями внутрішнього ринку.

ЄВРОСОЮЗ - це об’єднання, яке адекватно відображає рівень досягнутої економічної інтеграції. Разом з тим, воно доповнюється іншими сферами інтеграції (політичною, соціальною, воєнною і т.д.). В перспективі Євросоюз - інтеграційне об’єднання, що охоплює всі сторони життя і діяльності європейських держав. Разом з тим, Євросоюз - міждержавне об’єднання, переважно конфедеративного типу, в якому держави зберігають незалежність і суверенітет з централізованою координацією питань, які представляють спільний інтерес.

ЄДИНИЙ ФРОНТ (ЄДИНИЙ РОБІТНИЧИЙ ФРОНТ) політичний курс для досягнення єдності робітничого класу у боротьбі як за безпосередні, так і кінцеві цілі робітничого руху. Передбачає співробітництво та єдність дій різних політичних партій, профспілок, молодіжних та ін. організацій, які виражають інтереси трудящих на основі поважання позицій одне одного і збереження своїх ідейно-політичних принципів.

ЄДНІСТЬ (міждержавна, національна, соціальна, класова, міжгрупова тощо) - поняття, що характеризує високий рівень взаємоузгодження позицій, зв'язків між суб'єктами суспільних відносин на грунті вирішення ними конкретних проблем співробітництва та взаємодії.

ЗАГАЛЬНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО - виборче право, яке означає безпосередню участь усіх правочинних громадян у виборах депутатів — членін парламенту, президента або в інших виборах.

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ міжнародний правовий документ, що проголошує невід'ємними та обов'язковими для дотримання широке коло громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних прав сучасної людини. Всі положення тридцяти статей З.д.п.л. грунтуються на розумінні того, що визнання гідності, властивої всім людям, рівності та невід'ємності їх прав є засадою свободи, справедливості та загального миру. У Декларації проголошується; права й свободи людини не можуть обмежуватися за ознаками расової належності, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та ін. переконань, соціального походження, тощо. Серед проголошених Д.Н.Л. - рівність усіх перед законом, презумпція безвинності, недоторканість приватного та сімейного життя, оселі, майна, честі й репутації людини, право на участь в управлінні своєю країною, на працю і захист від безробіття, на власність, відпочинок, освіту, соціальне забезпечення, право виїздити зі своєї країни -й повертатись до неї, право на свободу переконань та вільне висловлювання. З.д.п.л. стала основою для прийняття ряду міжнародних пактів про права людини.

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ - світоглядні ідеали, моральні норми, які відображають духовний досвід усього людства. Сукупність уявлень про істинно людське, гідне, праведне, добре - все, що об'єднує людей. У сучасному світі одним із втілень З.ц. є прагнення відвернута загрозу знищення цивілізації, захистити світ, досягти добробуту кожного.

ЗАКОЛОТ - збройний виступ ворожих державній владі сил, організований внаслідок змови. З. спрямований на захоплення влади, зміну форми правління, відокремлення частини території країни. На відміну від путчу, який при захопленні влади спирається на частину армії, у З. більш широка соціальна база.

ЗАКОН - прийнятий у конституційному порядку найвищим органом державної влади нормативний правовий акт, що має найвищу юридичну сил) щодо ін. нормативних актів (указів, постанов) тощо.

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА - одна з гілок єдиної, але поділеної функціонально державної влади, сутність якої полягає у здатності держави здійснювати свою волю, впливати на діяльність і поведінку людей та їх об'єднань за допомогою законів і правових актів (рішень), які приймаються представницькими органами влади (парламентом, радою).

ЗАКОНОДАВЧА ІНІЦІАТИВА - право внесення законопроекту до законодавчого органу (наприклад, до Верховної Ради) відповідно до встановленої процедури.

ЗАХИЩЕНІСТЬ СОЦІАЛЬНА - сукупність соціальних та юридичних гарантій, які забезпечують кожному члену суспільства реалізацію його найбільш важливих соціально-економічних прав, у т.ч. права на рівень життя, необхідний для нормального розвитку і відтворення особи.

ЗЕЛЕНИЙ РУХ - суспільно-політичний рух, що виник наприкінці 70-х - початку 80-х, спочатку в індустріальне розвинених країнах Заходу, а невдовзі у країнах Центральної та Східної Європи. З кінця 80-х угруповання зелених виникають у республіках СРСР. На Україні на базі екологічної асоціації Зелений світ утворилась Партія зелених України (вересень 1990р.). Причиною появи й активізації З.р., як і ін. масових демократичних рухів, є передусім загострення проблем людства, невдоволення широких верств населення діяльністю урядів, які не звертали належної уваги на радикальне розв'язання екологічних питань.

З'ЇЗД - верховний повновладний орган певної організації (політичної, громадської тощо), який найповніше виражає її колективну волю. ЗМОВА - таємна угода вузького кола осіб про збройний виступ з метою повалення чи послаблення влади, підрив існуючого ладу. Змова військових, як правило, здійснюється реакційними соціальними прошарками, які не можуть розраховувати на підтримку народних мас. Демократичне суспільство виключає змову як форму боротьби за владу.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА - загальний курс держави у міжнародних справах, покликаний регулювати стосунки даної держави з ін. державами і народами відповідно до її принципів і цілей. Діяльність держави в галузі зовнішньої політики будується згідно з положеннями її конституції і спрямована на створення найсприятливіших умов для реалізації цілей, переслідуваних правлячими колами країни.

ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ - процес підкорення політичної теорії і практичного політичного процесу, політичної свідомості ідеологічним концепціям, ідеям та установкам якого-небудь одного чи декількох різних напрямів.

ІДЕОЛОГІЯ (від гр. idea - слово, вчення) - система політичних, правових, релігійних, естетичних та філософських поглядів та ідей, які відображають ставлення людей до дійсності і один до одного, способи освоєння цієї дійсності і трансформації з позиції цілей, ідеалів, прийнятих різними соціальними суб'єктами, соціальні програми діяльності, спрямовані на зміну або закріплення (зміцнення, посилення) існуючої системи суспільних відносин.

ІСТОРІЯ, ІСТОРИЧНА НАУКА - система знань про минуле людства. Історія як наука складається з низки самостійних галузей історичного знання, а саме: економічної, політичної, соціальної, суспільної, воєнної історії, спеціальних історичних дисциплін, історії держави і права тощо. Усі науки поділяють на природничі й гуманітарні. Історія є складовою гуманітарних наук — галузі досліджень, предметом яких є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота, а також усе, що нею створене. Автором першого історичного дослідження, яке було створене в V ст. до н. е., був Геродот. Його твір мав назву «Історія». «Історія» мала зберегти для майбутніх поколінь найважливіші події, які стали відомими Геродоту. Завдяки йому ми дізналися і про важливі події історії України тієї доби

ІМІДЖ ПОЛІТИЧНИЙ - цілеспрямовано створений образ - уявлення про певного суб'єкта політики (особу, партію), що надає йому більшої виразності і розрахований переважно на позитивне сприйняття його народом.

ІМПЕРІЯ (від лат. ітрегіит - найвища військова влада у Стародавньому Римі) - велика держава, що об'єднує кілька підпорядкованих центральній владі держав чи народів, примусово інтегрованих у слину систему політичних, економічних,

соціальних та духовних взаємозв'язків, 1, виникає внаслідок загарбання територій, колонізації та ш. форм поширення зовнішнього впливу сильної держави - експансії.

ІМПІЧМЕНТ (від англ. impeachment ~ осуд, обвинувачення) - у парламентах західних країн процедура обвинувачення вищих посадових осіб (президентів, міністрів, федеральних суддів та ін.).

ІНАВГУРАЦІЯ (лат. inauquro - присвячую) - урочиста церемонія вступу на посаду глави держави. Процедура передбачає публічне виголошення новим главою держави клятви та програмної промови.

ІННОВАЦІЯ (від лат. innovatio - відновлення, переміна) - у суч. науках: нововведення, поновлення.

ІНТЕГРАЦІЯ ПОЛІТИЧНА (від лат. integratio відновлення, об'єднання в ціле) - сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, злиття суспільних, політичних, військових, економічних структур або етносів у рамках однієї держави чи кількох держав з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам.

ІНТРИГА ПОЛІТИЧНА - збіг у часі і просторі низки різнопорядкових політичних подій і процесів, який завдає якісно новий напрям розвитку політичної ситуації. Як правило, вона є результатом цілеспрямованих зусиль 442 гри політичних сил або окремих політичних діячів для досягнення власних політичних цілей.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ (від лат. inter - між , та natio - народ) - 1) характер відносин між різними етно-соціальними суб'єктами, який грунтується на спільності інтересів, цілей та завдань і роль якою зростає у зв'язку з розумінням спільності долі народів у розв'язанні глобальних проблем сучасності (екологічних, економічних та ін.), передбачає об'єднання зусиль для виконання спільних завдань: 2) - інструмент у класовій боротьбі (XIX - XX ст.).

ІНТЕРПЕЛЯЦІЯ (від лат. interpellatio - переривання промови) - особливий вид запиту депутата парламенту до уряду чи окремого міністра, відповідь на який може бути обговорена у парламенті.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ - перетворення якогось політичного явища чи руху в організований заклад; формалізований, упорядкований процес із певною структурою відносин, ієрархією влади різних рівнів та ін. ознаками організації: дисципліною, правилами поведінки тощо.

ІНФОКРАТІЯ - влада інформації.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО - сучасне суспільство, у якому швидко зростає роль інформації, яка охоплює і проникає у всі сфери суспільного життя.

КАМПАНІЯ ПОЛІТИЧНА (від франц. campagne - похід) - система обмежених певним терміном заходів, спрямована на підготовку політичного рішення, формування громадської думки щодо того чи іншого політичного діяча, політичної інституції або політичного курсу.

КАНДИДАТ У ДЕПУТАТИ (від лат. candidatus - одягнений у біле) -у Стародавній Римській республіці громадяни, які претендували на високі пости у державі, вдягали білу тогу і ходили по вулицях, домагаючись визнання співвітчизників, пропонуючи їм віддати за себе голоси. В Україні К. у д.- висунутий у встановленому порядку і зареєстрований відповідною робочою комісією претендент на депутатський мандат, який з моменту реєстрації набуває статусу кандидата в народні депутати. Це дає йому певні права та пільги (право використовувати засоби масової інформації, отримувати необхідну інформацію, бути звільненим від виробничих та службових обов'язків для участі у передвиборних заходах, безплатно користуватися громадським транспортом у межах свого округу, право на кримінальну та адміністративну недоторканість).

КВАЛІФІКОВАНА БІЛЬШІСТЬ - необхідна кількість голосів член і и представницького органу для прийняття особливо важливого рішення К. б. - не менше двох третин від загальної кількості народних депутатів.

КВОРУМ (від лат. guorum praesentia sufficit - присутності яких доста і ньо) - встановлена законом, статутом, правилами, регламентом, пост;і новою відповідного органу чи організації найменша кількість учасників зборів, засідань керівних органів, конференцій тощо, необхідна і достатня для того, щоб розпочати роботу форуму чи прийняти правомочне рішення. Кожен учасник зборів, який має сумнів щодо наявності кворуму, може звернутися до головуючого на зборах для перевірки цієї вимоги. Рішення, прийняте при відсутності кворуму, вважається недійсним.

КВОТА (від лат. guota - частина, що припадає на кожного) - частина пай, норма. У пропорційній виборчій системі - мінімум голосів, необхідний для отримання на виборах одного депутатського мандата.

КЛАКА (від фр. clague - удар долонями) - у політології - група учасників масового групового політичного заходу, яка була запрошена чи найнята для організації галасливого схвалення або несхвалення того, що відбувається.

КЛЕРИКАЛОМ (від лат, cierícalis - церковний) - суспільно-політична практика здійснення церквою, релігійними політичними партіями та іншими релігійними організаціями системи заходів на конфесійній ідеологічній основі, спрямованих на досягнення домінуючої ролі релігії й церкви в різних сферах суспільного життя, а також на створення теократичної держави як необхідної умови врятування людства.

КОАЛІЦШНИИ УРЯД - складається з представників різних політичних партій, які уклали угоду між собою. Формується у двох випадках: а) коли кожна з політичних партій, яка бере участь у виборах, не отримала більшості місць у парламенті і для створення уряд)' партії вступають у коаліцію й на основі компромісу виробляють спільну програму; б) коли країні загрожує серйозна небезпека (війна, стихійне лихо), Ідо змушує всі політичні сили об'єднатись для захисту Батьківщини. К.у. передбачає щонайменше двох незалежних чи принаймні частково незалежних партнерів, які домовляються між собою про умови взаємодії та правила гри.

КОАЛІЦІЯ (від лат. coalitio - союз) - об’єднання, союз на добровільних засадах двох чи кількох утворень (держав, партій, суспільно- політичних рухів) для досягнення спільних цілей, для спільних дій проти іншої держави або групи держав, угода між політичними партіями., часто для створення коаліційного уряду й участі в ньому,

КОДЕКС (від лат. codex - книга) - звід законів, систематизованих у єдиний законодавчий акт, який регулює сферу суспільних відносин (наприклад, цивільний кодекс, кримінальний кодекс).

КОМІСАР (від лат. commissaries - уповноважений) - у різних країнах назва повноваженої особи, яка виконує відповідальну політичну, адміністративну або господарську функцію, як правило, в умовах воєнної, повоєнної або революційної обстановки.

КОМІСАРІАТ (від фр. commissariat) - назва ряду державних та адміністративних установ.

КОМІТЕТ (від лат. commitere- доручати) - І) державний колективний орган, який утворюється для вжиття спеціальних заходів або керівництва певною галуззю: 2) - колегіальний виборний керівний орган у політичній партії, громадській організації або орган для керівництва будь- якою громадською діяльністю, рухом, наприклад, комітет бідноти, і-1 райковий комітет.

КОМПРОМІС (від лат. compromissum - погодження, угода, взаємні поступки) — знаходження різними силами, групами, політичними партіями взаємоприйнятного рішення, примирення позицій шляхом взаємних поступок з питань, які їх розділяють, для досягнення певних політичних цілей (створення політичних союзів, блоків, попередження непотрібних зіткнень, конфронтації): подолання внутрішньополітичних розходжень, недопущення розколу; щоб запобігти більшим втратам, ніж вимагають поступки, на основі яких укладається компроміс.

КОМУНІТАРНИИ РУХ - належить до нових соціальних рухів, які відстоюють право індивіда на власний сталь та спосіб життя, на формування свого безпосереднього оточення.

КОМЮНІКЕ (від фр. communique, від лат. communica - повідомляю) - офіційне повідомлення про хід та наслідок переговорів міждержавними та громадськими діячами, делегаціями, воєнних дій тощо, у міжнародних відносинах.

КОНВЕНЦІЯ (від лат. conventio - договір, умова, згода) різновид міжнародного договору, простого за формою й однопредметного за змістом:, який встановлює взаємні права й обов'язки держав, як правило, у певній соціальній галузі.

"КОНВЕРГЕНЦІЇ" ТЕОРІЯ (від лат. converge - наближаюся, сходжуся) -теорія, в основі якої лежить ідея про поступове згладжування економічних, політичних та ідеологічних відмінностей між капіталістичною та соціалістичною системами. Виникла у 50-60-х рр. XX ст. у зв'язку з НТР, зростанням одержавлення капіталістичного виробництва і розвитком ідей про постіндустріальне суспільство.

КОНВЕРСІЯ (від лат. conversio - перетворення, зміна) - зменшення воєнних видатків при одночасному збільшенні цивільних, планомірне переміщення робочої сили, устаткування та ін. економічних ресурсів, які використовувались у воєнних і зв'язаних з ними цілях, на альтернативні цивільні галузі, комплекс фінансово-економічних, організаційних, технічних, соціальних та ін. заходів по використанню виробництва, наукового, трудового потенціалу оборонних галузей в інтересах усього народного господарства.

КОНСЕНСУС (від лат. consensus - згода, єдність, одностайність, загальна думка) - 1) спільність позицій, взаємна згода, збіг думок, які встановлюються у суспільстві або до яких приходять соціальні групи, незважаючи на властиві їм відмінності, протилежні Інтереси, зумовлені соціальними, політичними, національними, релігійними та ін. особливостями, з приводу питань спільної життєдіяльності, що викликають взаємний інтерес (державного устрою, чинного порядку, норм та правил); 2) принцип, процедура прийняття колективних рішень, подолання існуючих суперечностей, розбіжностей на основі виявлення і визнання спільних інтересів, пошуку точок зору, знаходження згоди.

КОНСЕРВАТИЗМ (від лат. conservare - зберігати, охороняти) - у широкому розумінні - прихильність до застарілого, віджилого, вороже ставлення до нового, прогресивного у суспільному житті, науці, техніці, мистецтві, протидія новому. У політиці К. - ідеологія і практика, що орієнтується на збереження і підтримку форм державного і суспільного життя, передусім, його моральноправових засад, які історично сформувалися і втілилися в нації, релігії, шлюбі, сім'ї, власності.

КОНСТИТУЦІЯ - Основний Закон держави, який закріплює основи суспільного та економічного ладу даної країни, форму правління та державного устрою, правовий статус особи, порядок організації і компетенцію органів влади та управління, організацію й основні принципи правосуддя та виборчої системи.

КОНФЕДЕРАЦІЯ (від лат. соп/оеаегаііо - спілка, об'єднання) - союз суверенних держав, які, зберігаючи незалежність свого існування, об'єдналися для досягнення певних спільних цілей (Переважно зовнішньополітичних, воєнних), для координації своїх дій.

КОНФЛІКТ СОЦІАЛЬНИЙ (від лат. confliktus - зіткнення) - тин відносин, що характеризується зіткненням інтересів окремих індивідів, соціальних груп, соціальних інститутів, при якому дії сторін-учасниць спрямовані на досягнення несумісних цілей. К.с. включає сукупність об'єктивних (прихованих) та суб'єктивних (очевидних) суперечностей певної форми суспільного життя, якісна своєрідність якої і визначає форму (економічний, політичний, національний вид конфлікту). К.с. є важливим фактором соціального розвитку, оскільки його результатом нерідко стає перехід до вищого ступеня історичного буття.

КОНФОРМІЗМ (від лат. conformis - подібний, пристосовний) - пристосовництво, пасивне прийняття існуючих порядків, пануючої думки, відсутність власної позиції, безпринципне і некритичне наслідування певних взірців, що мають силу найбільшого впливу (авторитет, традиція).

КОНЦЕПЦІЯ "балансу сил" - визначає специфічну форму рівноваги в системі міжнародних відносин.

КООПТАЦІЯ (від лат. cooptatio - довибори) - введення у склад того чи пішого виборного колегіального органу нових членів за його власним рішенням без проведення виборів.

КОРУПЦІЯ (від лат. corruptio - підкуп, псування, занепад) - підкупність, продажність і хабарництво державних службових осіб, політичних і громадських діячів, урядовців та високопоставлених чиновників. Законодавство багатьох країн визнає К. як кримінальний злочин.

КОСМОПОЛІТИЗМ (від гр. /cosmopolites - громадянин світу) - 1) ідеологія "світового громадянства", яка обгрунтувала розширення панування і впливу (Александр Македонський; середні віки - католицька церква); 2) ідеал світового громадянства, спрямований проти феодальної роздробленості в епоху Відродження і Просвітництва: 3) принцип ставлення до націй та країн, що грунтується на розумінні спільності інтересів (загальнолюдські інтереси) та відповідальності за долю людства.

КРИЗА ПОЛІТИЧНА - форма прояву комплексу суперечностей, що розвинулись і поглибились в результаті економічної кризи, політичної нестабільності. Проявляється як падіння авторитету правлячих кіл, нездатність офіційних владних структур приймати раціональні рішення, примиряти різнорідні інтереси явної чи прихованої опозиційної діяльності, спрямованої на ліквідацію даної політичної системи. Наслідками політичної кризи бувають: модернізація політичних структур, економічні перетворення, примирення інтересів різних соціальних груп, наступ реакції і реставрація попередніх владних структур збройним шляхом. У політико-практичному плані проявляється як заміна кадрів ("кабінетна чехарда").

КУЛЬТУРА (від лат. cultura - обробка, виховання, освіта, облагородженім) - сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством упродовж його історії та різноманітних форм діяльності, спрямованої на їх виробництво, засвоєння та застосування. Поняття "культура" прийшло з Античності. У Стародавньому Римі латинське слово cultyra означало вирощування, догляд, обробіток. Первісно це стосувалося землеробської праці. Згодом цей термін почав вживатися в ширшому значенні. Римський оратор і філософ Ціцерон у праці "Тустуланські бесіди" метафорично співвідніс культуру з розумовою працею, проголосивши, що розум необхідно обробляти так само, як селянин обробляє землю. Пізніше культуру стали розуміти як "людяність", що виділяє людину з природи, варварського стану. Культура стала мірою, що відрізняє римлянина від варвара, цивілізовану людину від дикуна, природне від неприродного (штучного). У науковий обіг поняття культури увійшло на межі XVIII – XIX ст. завдяки англійському антропологу Е. Тейлору, який дав класичне визначення культури у праці "Первісна культура".

ЛЕГІТИМІЗАЦІЯ (від лат. legitimus - законний) - визнання чи підтвердження законності прав, владних повноважень, певних рішень. Спосіб надання владним стосункам загальнозначущої форми, коли суспільство встановлює певну систему норм та цінностей, які примушують визнавати право одних впливати на інших, панувати над іншими. Прийняття усіма учасниками соціальнополітичного процесу певних умов і "правил гри". У країнах, де немає паспортної системи, Л.- це форма ідентифікації, засвідчення особи певним документом.

ЛЕГІТИМНІСТЬ (лат. legitimus - законний, правомірний) - здатність політичного режиму досягати суспільного визнання й виправдання обраного політичного курсу, винесених ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

ЛЕЙБОРИЗМ (від англ. labour - праця) - ідеологія і політика робітничих партій ряду країн (Великобританії, Австралії, Нової Зеландії та ін.), заснована на запереченні класової боротьби, прагненні гармонізації інтересів робітників та капіталістів, встановленні класового співробітництва між ними. У Великобританії члени профспілок стають автоматично членами лейбористської партії за умови сплати членських внесків.

ЛІБЕРАЛІЗМ (від лат. liberalis - вільний) - політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, демократичних свобод та вільного підприємництва. Одна з найголовніших ідей Л. - свобода людини, її діяльності, вчинків, необхідність підтримки і гарантування цієї свободи системою законів, перед якими всі рівні.

ЛІВАЦТВО - радикалізований вияв політичної орієнтацій, спрямованої па революційні перетворення, без застосування насильницьких засобів для досягнення масштабних соціальних цілей. Часто пов'язане з емоційними або надуманими спекуляціями на ідеалах свободи, рівності, братерства, безвладдя, тощо.

ЛОБІЗМ (від англ. lobby - кулуари) - діяльність суспільних груп, які відстоюють свої особливі політичні інтереси; групи тиску на органи законодавчої і виконавчої влади.

ЛОЯЛЬНІСТЬ (від фр. loyal - відданий, чесний, вірний) - вірнопідданість, захист існуючого державного ладу, вірність чинним законам, постановам та вимогам органів влади (часто тільки зовнішня, формальна).

ЛІДЕР ПОЛІТИЧНИЙ (від англ. leader - ведучий, керівник) - людина, яка завдяки своїм особистим якостям має переважаючий вплив на членів соціальної групи. Л. виконує функції впливу, організації, мобілізації, цементування чи роз'єднання в групі засобами морального впливу, апелюючи до громадської думки. Діяльність і навіть поведінка Л. справляє істотний вплив на життєдіяльність групи (колекти- иу) - або підсилюючи її потенції (конструктивний Л.), або знижуючий (деструктивний Л).

ЛЮМПЕНИ (від нім. lumpen - лахміття) - загальна назва декласованих елементів (жебраки, бродяги, злодії тощо); з'являються внаслідок хронічного безробіття та зубожіння трудящих мас.

ЛЮМПЕНІЗАЦІЯ - процес втрати якимось класом, соціальним прошарком характерних рис, перехід в нижчий соціальний статус. Л. здебільшого супроводжується втратою професіоналізму та соціальної ініціативи, безробіття, правовим нігілізмом, зниження рівня культури.

МАЖОРИТАРНА ВИБОРЧА СИСТЕМА - передбачає вибори депутатів в одномандатних територіальних округах. Депутати обираються в конкретних виборчих округах за персональними списками. Перемагає той з кандидатів у депутати, який отримає абсолютну більшість (більш як 50%) або відносну (принаймні, на один голос більше, ніж інший кандидат) більшість голосів. Ця система передбачає голосування виборців за персону.

МАКІВЕАЛІЗМ (від нім. Н.Макіавелі) - політика, яка здійснюється нечесними методами заради досягнення певної мети.

МАНДАТ (лат. mandatum, від mando - доручаю) - наказ, доручення, повноваження бути представником інтересів громадськості, виступати від її імені, надане, наприклад, депутату виборцями шляхом подання голосів за нього на виборах. М,- це також термін дії таких повноважень, документ, що засвідчує права і повноваження якоїсь особи.

МАНІПУЛЯЦІЯ в політиці: - 1) махінація; 2) система психічного впливу, зорієнтована на впровадження ілюзорних уявлень.

МАНІФЕСТАЦІЯ (від лат. manifestatio - вияв, прояв) - публічний масовий виступ з метою проголошення підтримки певної ідеї, солідарності, співчуття або протесту. Здійснюється як зібрання прихильників, скандування лозунгів, закликів, проголошення промов, несення транспарантів та ін. МАПН - Міжнародна асоціація політичних наук (IPSA) була заснована у 1949 р. з ініціативи та під егідою ЮНЕСКО. Поряд з іншими міжнародними науковими асоціаціями входить у Міжнародну раду з соціальних наук. Головна мета організації - сприяти розвитку політичних наук, а також стимулювати наукові дослідження цієї галузі в міжнародних масштабах. Для цього використовуються такі форми, як міжнародні конгреси, регіональні конференції, «круглі столи» та ін.

МАРГІНАЛЬНІ ВЕРСТВИ (від лат. margo - край, межа) — поняття виникло у роки Великої французької революції (1789-1793 рр.). Характеризує соціальні групи, які внаслідок еволюційних чи революційних змін у суспільстві виходять за межі сталих соціальних цінностей. Цьому сприяє глибокий розлом суспільних структур, розклад та трансформація форм господарювання та укладів життя. В екстремальних ситуаціях певні групи людей виявляються на периферії існуючих суспільних зв'язків, відчужуються від системи існуючих цінностей, але часом борються за їх здобуття. Слід розрізняти маргінальні верстви суспільства, яке перебуває в стані кризи, депресії, перехідного стану, і суспільства, яке переживає піднесення.

МАРКЕТИНГ ПОЛІТИЧНИЙ (від англ. market - ринок, збут) - різновид некомерційного маркетингу, діяльність, спрямована на створення, підтримання чи зміну поведінки людей щодо конкретних політичних лідерів, організацій, ідей громадського значення.

МАСОВА КОМУНІКАЦІЯ (від лат. communikatio - повідомлення, передача) - один із масових сучасних процесів виробництва інформації, її передачі засобами преси, телебачення, радіо та спілкуванням людей, яке здійснюється за допомогою технічних засобів.

МАСОВА СВІДОМІСТЬ - один із видів суспільної свідомості, найбільш реальна практична форма її здійснення та впровадження; особливий, специфічний вид свідомості суспільства, який властивий значній кількості людей (масам).

МАФІЯ (від італ. maf(f)ia - таємна злочинна організація) - виникла у XVIII ст. на Сіцілії (Італія) і тероризувала населення засобами насильства, вбивствами. У XX ст. так почали називати і деякі гангстерські організації у США (після другої світової війни найбільш відома "Коза ностра " - від італ. "наша справа"). Часто використовується в реакційних політичних цілях, має зв'язок з поліцією, судовими чиновниками, певними політичними колами. Сіцілійська мафія стала називним поняттям, яке вживається при позначенні методів створення незаконного тиску, спрямованого проти окремих осіб чи організацій, злиття злочинного світу з адміністративними та господарськими структурами.

МЕНЕДЖМЕНТ ПОЛІТИЧНИЙ (від англ. management - управляти) система управління політичними процесами; наука і мистецтво аналізу тенденцій політичного розвитку, передбачення його наслідків, вироблення рекомендацій для політичного керівництва та забезпечення їх реалізації в політичній практиці.

МЕНТАЛІТЕТ (від англ. mentality) ~ узагальнююче поняття, яке в широкому розумінні означає сукупність та специфічну форму організації, своєрідний склад різних психічних властивостей і якостей, особливостей і проявів окремих етносів і націй. МЕР (від лат. major - старший) - у ряді західних держав (Англія, СІНА, Франція та ін.) виборна службова особа, яка очолює місцеві органи самоврядування, муніципальні заклади, голова муніципалітету.

МЕРИТОКРАТІЯ (від лат. meritus гідний і гр. kratos - влада) - форма правління, в основу якої покладено принцип індивідуальної заслуги. При такій формі влади до управління суспільством приходять найбільш гідні, компетентні, талановиті люди.

МІГРАЦІЯ (від лат. migratio - переселення, переміщення) - переміщення людей, етносів, їх частин або окремих представників, пов'язане зі зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього.

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ - явище у світовій політиці, пов'язане з поширенням насилля у формі терористичних актів, які ставлять під загрозу нормальний розвиток міжнародних відносин.

МІСТИФІКАЦІЯ (від гр. mystes - посвячений, утаємничений і лат. facer e - робити) - в політиці: свідомий обман за допомогою пропаганди та імітації дій. МІТИНГ (від англ. meet - зустрічатися, збиратися) - публічні збори з приводу актуальних суспільно-політичних проблем. Суттєвою особливістю є його спрямованість на формування психологічної готовності індивідуумів до безпосередньої політичної дії.

МОБІЛІЗАЦІЯ: ПОЛІТИЧНА (від лат, mobilis - рухливий, жвавий) - комплекс заходів, які забезпечують готовність партійних коаліцій і громадських рухів, інших формувань, до конкретних акцій. Зосередження сил і засобів для досягнення певної політичної мети.

МОНАРХІЯ (від гр. monarchia - єдиновладдя) - форма правління, за якої верховна державна влада повністю або частково зосереджена в руках одноосібного глави держави - монарха. Розрізняють монархію абсолютну, або необмежену (Саудівська Аравія, Оман), конституційні, або обмежені (Бельгія, Данія, Великобританія, Японія, Норвегія, Швеція), виборні (Федерація Малайзії, Об'єднані Арабські Емірати, Бутан), теократичні (Катар, Бахрейн).

МОРАТОРІЙ (від лат. moratorins - стримуючий, уповільнюючий;) відстрочення, затримка набрання чинності і викопанім певного договору, закону, зобов'язання, вимоги.

МУНІЦИПАЛІТЕТ (від лат. municipium - місто з правом самоврядування) - у західних демократіях виборний орган місцевого (сільського чи міського) самоврядування. До компетенції М. входять питання, що стосуються міського благоустрою, громадського транспорту тощо.

НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН - особливий режим, який запроваджується на випадок державного перевороту, воєнного нападу, політичної кризи, стихійного лиха. Вперше був встановлений у Франції в середині XIX ст. Н.с. оголошується відповідно до Конституції та закону в інтересах безпеки громадян о умовах стихійного лиха, великих аварій та катастроф, епідемій, а також при масових заворушеннях. Мета Н.с. - термінова нормалізація обстановки, відновлення законності та правопорядку.

НАЙМАНЦІ (ще кондотьєри, ландскнехти) - озброєні громадяни певної країни, які беруть участь у бойових діях на території іншої держави або на боці однієї з протиборствуючих сторін, маючи на меті матеріальну вигоду або здійснюючи ідеологічні принципи.

НАРОДНА ДИПЛОМАТІЯ — термін, що використовується для характеристики участі народу у вирішенні питань, пов'язаних з міжнародним співробітництвом. Пріоритет загальнолюдських цінностей, що є основою нового політичного мислення, процес демократизації міжнародних відносин створюють можливість активнішої участі широких народних мас у розв'язанні життєво важливих для всього людства проблем. II. д. втілюється у таких формах: антивоєнні та масові демократичні рухи, конференції, маніфестації, форуми, неофіційні зустрічі тощо. Піднесення цих рухів значно розширює і посилю»: потенціал миру, розуму та доброї волі.

НАТО - це міжнародна організація у сфері оборони, безпеки та політики. Ідеологія Організації Північноатлантичного договору викладена у Договорі, укладеному у Вашингтоні 4 квітня 1949 року десятьма європейськими та двома північноамериканськими незалежними країнами, які взяли на себе зобов’язання щодо забезпечення взаємної оборони. Північноатлантичний договір - головний документ Організації, який відповідає вимогам Статуту Організації Об’єднаних Націй та є легітимним міжнародним договором. Н. - це міжурядова організація, політико- безпековий союз, об’єднаний спільною системою цінностей, до яких належать демократія, свобода, верховенство права, вирішення спорів мирним шляхом і ринкова економіка. На сьогодні, після 5 хвиль розширення, членами НАТО є 26 країн: Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, 457 Португалія, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Угорщина, Франція, Чехія, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Болгарія, Словаччина

і Словенія. НАТОВП - короткочасна, внутрішньо та зовнішньо неорганізована контактна група людей, об'єднаних просторовою близькістю і тимчасовими, перехідними інтересами, яка діє удавано одностайно, емоційно, з високим рівнем конформізму. Натовп не розмірковує, - а підкоряється тільки своїм пристрастям. Характерні риси натовпу: нетерпимість, роздратованість, нездатність розсудливо щось обговорювати.

НАУКОВА ПОЛІТИКА - концепція політики, яка виникла в XX ст., але була підготовлена тривалим процесом розвитку політики та політичного знання всіх рівнів - наукового та філософського, численними науковими і філософськими проектами перетворення та розвитку суспільства, багато з яких було реалізовані і відіграли важливу роль в історії останніх століть. Це такі, як: проекти громадянського суспільства, правової держави, розподілу влади, ідеї прав людини, демократії та ін.

НАЦІОНАЛІЗМ - це ідеологія, соціальна практика, світогляд і політика підкорення одних народів іншими, пропаганда національної виключності та переваги, розпалювання національної ворожнечі, недовіри та конфліктів. Н. досить своєрідний по конкретному своєрідному змісту, по тих завданнях, які він вирішує, по формах прояву. Він може проявлятись в формі фашизму, расизму і під маскою витонченої науковості з позицій марксизму, лібералізму, демократизму. Н. проявляється як великодержавний шовінізм, як Н. малих народів, і як носій насильницької асиміляції, і як національна обмеженість, замкнутість, відокремленість, автаркія.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА - стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз

НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ - сукупність поглядів, оцінок, думок та відносин, які виражають зміст, рівень та особливості уявлень членів національно-етнічної спільності про свою історію, сучасний стан та перспективи розвитку, а також про місце серед аналогічних спільностей і характерів взаємозв'язків з ними.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ - акумулятор прогресивних національних програм, політичних ідей, гасел, цінностей, рушій національного прогресу, основа національно-визвольних рухів, національної самосуверенізації. Н.І. становить платформу національної ідеології, визначає теоретичні засади національної свідомості.

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ - це сукупність соціально-політичних, економічних, правових, ідеологічних, культурно-мовних та ін. проблем, які проявляються у стосунках між представниками різних націй і народів на різних рівнях спілкування (міждержавному, внутрішньодержавному, міжособистісному). Вирішення Н.п. означає ліквідацію національного гноблення, експлуатації, дискримінації, національної нерівності і ворогування, створення умов, які б їх виключали.

НАЦІЯ (від лат. natio - народ) - тип етносу, соціально-економічна і духовна спільнота людей з певною психологією і свідомістю, виникнення яких відбулося історично і яким властива стійка сукупність сумісних характеристик.

НЕВТРУЧАННЯ - один з основних принципів сучасного міжнародного права, визнаний Статутом і Декларацією ООН про принципи міжнародного права. Детальніше зміст Н. розкрито в заключному акті Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі (Хельсінкі. 1975) і відповідних документах цієї наради. Згідно з принципом Н.. кожна держава зобов'язана не втручатися (прямо чи опосередковано, індивідуально чи колективно) у внутрішні або зовнішні справи іншої держави. Вони повинні утримуватись від будь-якої форми погрози силою чи її застосування, від будь-якого акту політичного, економічного тиску, терористичної та іншої діяльності, спрямованої на зміну державного ладу іншої держави.

НЕДОТОРКАНІСТЬ ОСОБИ - основне конституційне право особи, яке належить до природних прав людини і громадянина. Це право означає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість.

НЕЙТРАЛІТЕТ (від лат. neutralis - нічийний) - особливий міжнародно-правовий статус держави. Розрізняють Н. евентуальний (під час війни) і постійний. Евентуальний Н. означає, що держава не бере участі у конкретній війні. Постійний F1. означає прийняття державою зобов'язань ніколи не починати війни, не брати участі у війні, утримуватись від політики, яка може призвести до війни. У мирний час постійно нейтральна держава не може входити у військові блоки та союзи, надавати свою територію для розташування іноземних військ, військових баз інших держав.

НЕОКОНСЕРВАТИЗМ - течія сучасної західної політичної думки, яка поєднує тверезий реалізм в оцінці внутрішніх та зовнішніх міжнародних реалій з орієнтацією на збереження і зміцнення традиційних суспільних цінностей.

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ - різновид ліберальної ідеології і політики. Ідо сформувався як відображення розвитку буржуазного суспільства від вільного підприємництва до державно-монополістичної о регулювання економіки, 460 інституціоналізації нових форм державного втручання в суспільне життя; "статичний" різновид лібералізму.

НЕОФАШИЗМ (новий, сучасний фашизм) - ідеологія і діяльність крайніх правих течій популістського руху, які виступають з антисемітських, націоналістичних і навіть расистських позицій.

НЕПРИЄДНАННЯ РУХ - міждержавне політичне об'єднання країн, які визволилися від колоніальної та напівколоніальної залежності. До Н.р. входять держави з різним політичним ладом, які перебувають на різних рівнях соціально-політичного розвитку, обстоюють неоднакові зовнішньополітичні позиції, але прагнуть спільними зусиллями гарантувати національну, релігійну та глобальну безпеку, вийти на міжнародну арену як впливова сила, зробити гідний внесок у справу загального миру та безпеки.

НЕПРЯМІ ВИБОРИ - процедура формування представницького органу або обрання головуючого, коли виборці подають свої голоси не безпосередньо за кандидата, а за членів колегії виборців, які і проводять остаточний вибір.

НЕФОРМАЛЬНІ ОБ'ЄДНАННЯ - така назва закріпилася за ініціативою людей із спільними інтересами, цілями, запитами, що не мають або тривалий час не мали визнання з боку держави.

НІГІЛІЗМ (від лат. nigil - ніщо, нічого) - заперечення усталених суспільних норм, ідеалів, принципів, законів, авторитетів, цінностей.

НОВЕ ПОЛІТИЧНЕ МИСЛЕННЯ — система поглядів, фундаментальна концепція політичної діяльності, яка сприяє через подолання застарілих стереотипів об'єктивному усвідомленню соціальних реалій сучасної доби, масштабів глобальних проблем, що нависли над людством. Серцевиною Н.п.м. є 461 положення про пріоритет загальнолюдських цінностей та визнання того, що в сучасних умовах війна повинна бути виключена з життя суспільства як знаряддя політики.

НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК - концепція суспільного розвитку, яка передбачає корінну соціально-економічну зміну людського суспільства, тобто таку реорганізацію міжнародних політичних, економічних та культурних взаємозв'язків, які б дозволили зняти або поменшити кризу, конфліктність, конфронтацію у взаємовідносинах з багатими та бідними, між економічно розвинутими державами і тими, що розвиваються, між країнами з різними соціальними системами.
НОМЕНКЛАТУРА (від лат. nomenklatura - перелік, список) - перелік посад, які затверджуються та заміщуються лише за рішенням чи: згодою вищого керівного органу. В умовах командно-адміністративної системи Н. була основою партійної кадрової політики.
ОБСТРУКЦІЯ (від лаг. obstructio - перешкода) - демонстративна дія, вид протесту, один з методів політичної боротьби, що застосовується з метою зриву якихось заходів, пропозицій тощо (наприклад, шляхом зчинення галасу, виголошення довгих, таких, що не стосуються справи, промов).
ОДНОПАЛАТНА ПАРЛАМЕНТСЬКА СИСТЕМА - тил парламентської системи держави, що являє собою таку структуру органу законодавчої влади (парламенту), за якої відсутній поділ його на окремі палати (частини).
ОДНОПАРТІЙНА СИСТЕМА - характеризується відсутністю формальної та практичної конкуренції за владу, можливості чергування при владі різних політичних партій, оновлення програмних настанов, соціально-політичної та 462 економічної стратегії, виходячи з конкретних проблем суспільства або інтересів суспільних класів, соціальних груп.
ОКУПАЦІЯ (від лат. occupatio - зайнятий, захоплений) - у міжнародному праві тимчасове зайняття збройними силами території цілої країни. Режим військової окупації регулюється 4-ю Гаванською конвенцією 1907 р. і Женевською конвенцією 1949 р. про захист цивільного населення.
ОЛІГАРХІЯ (від гр. oligarchia - нечисленний, і kratos - влада) - влада небагатьох в державі.
ОМБУДСМЕН — посадова особа (представник парламенту), яка контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері дотримання прав людини
. ОПОЗИЦІЯ (від лат. oppositio - протиставлення) - форма протистояння, протидії певної соціальної або політичної групи чи партії офіційному курсу і прагнення боротись якщо не за владу, то за вплив на неї, за перевагу виборців. О. - це і угруповання партій, парламентських фракцій, які протистоять правлячим політичним силам. О, вважається невід'ємним компонентом демократичного суспільства правової держави.
ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ - міжнародне товариство, створене з метою підтримки і зміцнення миру і безпеки, розвитку дружніх відносин між націями і державами на основі принципів рівноправності та самовизначення народів, здійснення міжнародного співробітництва у розв'язанні проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру, координації дій націй у досягненні спільних цілей. Ініціаторами створення ООН були країни антигітлерівської коаліції - СРСР, СИЛА, Великобританія. Офіційною датою створення організації, що відзначається як день ООН, вважається 24 жовтня 1945 р. До структури ООН входять Генеральна Асамблея 463 ООН, Рада Безпеки ()ОН, Економічна і Соціальна Ради, Рада з питань опіки, Міжнародний суд, ряд спеціалізованих установ (наприклад, ЮНЕСКО, МАГАТЕ, ФАО, ЮНІДО та ін.). ОСИГАРХ - можновладець, один з небагатьох реальних правителів держави, що зосереджує в своїх руках економічну й політичну владу водночас.
ОСТРАКІЗМ (від гр. ostrakon - черепок) - вигнання, гоніння. У Стародавній Греції - вигнання небезпечних для держави громадян, Ідо вирішували народні збори, шляхом таємного голосування з допомогою черепків, на яких писали імена тих, кого виганяли. ОХЛОКРАТІЯ (від гр. ochlos - горба, натовп, kratos - влада) - термін, яким Арістостель, Полібій та Платон визначали форму державного устрою, що виникає внаслідок виродження демократії, коли влада переходить до повсталого народу, який через неорганізованість не може її втримати. У сучасному розумінні О. означає нехтування законів, демонстративне ігнорування демократичних правил, процедур, певної регламентації при здійсненні політичних дій (виборів, мітингів, демонстрацій і т.н.). спробу погрозами впливати на орган влади, громадських діячів.
ПАНІСЛАМІЗМ - релігійно-політична ідеологія, в основі якої лежить уявлення про духовну єдність мусульман усього світу, незалежно від соціальної, національної чи державної належності і про необхідність їх політичного об'єднання під владою вищої духовної особи - халіфа.
ПАНСЛОВІЗМ течія суспільно-політичної думки в слов'янських державах, у якій неодноразово проявлялось прагнення об'єднати слов'янські народи на етнічній основі для вирішення гострих соціально- політичних проблем, які виникають в одній із слов'янських держав або в кількох з них.
ПАРИТЕТ (від лат. paritas - рівність) - в політиці: однакове становище, рівність.
ПАРЛАМЕНТ (від фр. parier - говорити) - виборний (повністю чи частково) найвищий законодавчий орган у ряді держав (Англія, Бельгія, Індія, Канада, CLIJA, Франція, Японія та ін.). У більшості країн парламент складається з двох палат. У широкому розумінні - найвищий представницький орган певної країни, який виконує законодавчу функцію. Парламентом України є Верховна Рада України.
ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕСПУБЛІКА - республіканська форма правління, у якій відповідно до Конституції верховна влада належить парламенту. Він самостійно формує Кабінет Міністрів, вибирає прем'єра, призначає органи конституційного нагляду та ін. державні інститути.
ПАРТИКУЛЯРИЗМ (від лат. partikula - частинка) - принцип соціальної і політичної активності, зорієнтованої насамперед на захист приватних і вузькогрупових інтересів
ПАРТІЯ ПОЛІТИЧНА (від лат. pars, partis - частина, група, відділ) - політична організація, найбільш активна й організована частина соціальної спільноти, класу, покликана виражати та захищати інтереси цієї спільноти, здійснювати практичну роботу для їх задоволення. Партія - добровільний союз, заснований на ідеологічних зв'язках, спрямований на завоювання влади в державі або участі в ній, причому влада стає інструментом реалізації політичної програми, яка служить інтересам великої суспільної групи.
ПАРТОКРАТІЯ - термін вживається для позначення прошарку партійного апарату, який обюрократився і в умовах монополії на владу зосереджує у своїх руках усі важелі господарського, адміністративною та політичного управління - високий замкнений номенклатурний принцип добору кадрів. ПАТЕРНАЛІЗМ (від лат. pater - батько, paternus - батьківський) - ідеологія і практика управління людьми, що її використовують панівні сили (нерідко з елементами

деспотизму). Проявляється у вдаваній "батьківській турботі" про "дітей", нав'язуванні їм думки про необхідність "батька", залежності від нього.

ПАТРІОТИЗМ (від гр. patris - батьківщина, вітчизна) - почуття відданості і любові до своєї батьківщини. Витоками патріотизму є матеріальні зв'язки з Батьківщиною, які грунтуються на почутті злиття з нею, свідомості обов'язку перед нею і відповідальності за долю її народу. П. не може бути безнаціональним, а тому існує поняття національного патріотизму. ІІ. - явище соціально-історичне і має в різні епохи різний соціальний і класовий зміст.

ПАЦИФІЗМ (від лат. pacificus - миротворний) - антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких війн, незалежно від їх характеру та мети. Прихильники П. стоять на позиціях морально-етичного засудження збройної боротьби, яка несе за собою людські жертви.

ПЕРЕБУДОВА - політика керівництва КПРС і СРСР, проголошена у другій половині 80-рр. нашого століття і яка продовжувалася до серпня 1991 р.; її об'єктивним змістом була спроба привести радянську економіку, політику, ідеологію та культуру відповідно до загальних ідеалів і цінностей; здійснювалась досить послідовно. У результаті суперечливих зусиль створила передумови для розпаду СРСР і краху КПРС.

ПЕРЕВОРОТ - форма насильницької зміни державної влади, у результаті якої політичне управління країною переходить до рук представників армії. Характер перевороту, його політична спрямованість залежать від того, які сили 466 (прогресивні чи реакційні) і з якою метою його здійснюють, інтереси яких класів вони виражають.

ПЛАТФОРМА ПОЛІТИЧНА (від фр. plate-forte - пласка форма) - основні принципові теоретичні та ідейні положення, якими керується політична партія, громадська організація, рух; їх політична програма, тактика, вимоги, лозунги.

ПЛЕБІСЦИТ (від лаг. plebiscitum - рішення народу) - всенародне опитування населення шляхом голосування, різновид референдуму з метою виявлення думки з якогось загального і значного питання. Наслідки такого опитування не мають обов'язкової юридичної сили, але повинні враховуватися в процесі прийняття рішень відповідними органами державної влади.

ПЛЕНУМ (від лат. plenum - повне) - загальні збори, засідання у повному складі членів виборного керівного органу (політичної партії, громадської організації, вищих судових органів).

ПЛУТОКРАТІЯ (від гр. plutos - багатство, kratos - влада) - 1) влада багатих, панування грошей; 2) група найбагатших представників панівного класу: 3) політичний лад, при якому влада зосереджена в руках небагатьох, тобто олігархії багатих.

ПЛЮРАЛІЗМ ПОЛІТИЧНИЙ (від лат. plural is - множинний) принцип організації та функціонування політичного життя і політичної системи, яка відображає реальну різноманітність економічних, соціальних, ідеологічних, культурних, релігійних та інших суб'єктів суспільного життя. Паї. виражає право і здатність індивіда або їх групи мати власну точку зору з певного питання, багатоманітність понять та уявлень.

ПОВСТАННЯ — масовий відкритий збройний виступ певного класу або соціальної групи проти існуючої влади, панівних класів та груп, національного гноблення.

ПОЛЕМОЛОГІЯ (від гр. polemos - війна) - наука про війну; напрямок у зарубіжній політології, в межах якої досліджують війни та збройні конфлікти

ПОЛІС (від гр. polls - місто-держава) - особлива форма суспільно- економічної та політичної організації суспільства у Стародавніх Греції та Італії. За політичним ладом поліс був демократичною (Стародавні Афіни) або аристократичною (Спарта) республікою. Державний апарат поліса складався з народних зборів повноправних громадян-чоловіків, ради і різних виборних посад.

ПОЛІТИК - активний учасник політики, політичного життя, політичний діяч, особа, яка на професійному рівні займається питаннями політичного життя; знавець політики.

ПОЛІТИКА (від гр. politike - державна діяльність) - сфера життєдіяльності суспільства, система певних суспільних відносин, взаємодія класів, націй, інших соціальних груп, держав. Це - сукупність дій, заходів, установ, з допомогою яких погоджуються окремі частини поділеного суспільства, їх інтереси, забезпечується пріоритетність задоволення інтересів економічно пануючих верств через подання їх як загальних. Це рух певного класу, суспільної групи, які прагнуть задовольнити свої інтереси у всезагальній формі, тобто у формі, що має примусову і обов'язкову силу для всього суспільства. Це, прагнення пов’язане із за- воюванням і використанням державної влади, цілеспрямованим впли- ном на неї.

ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА - важливе явище політичного життя, суть якого проявляється у взаємодії різних політичних сил в ім'я досягнення невних політичних цілей. В основі П.б. лежать інтереси різних політичних суб'єктів - класів, соціальних груп, спільнот, окремих осіб. Об'єктом 11.б. є насамперед ставлення до влади, оскільки її мета - досягнення міцних позицій у системі політичної структури суспільства, реалізація певним суб'єктом своєї політичної волі.

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ передбачає обов'язок політика, іиборного органу відповідати перед виборцями, які надшили їх владними повноваженнями, за правильність своїх дій та прийнятих рішень.

ПОЛІТИЧНА ГРА - метафоричне найменування політичного маневру- вання, інтриги, угоди прихованих задумів за фасадом бездоганних полі- тичних відносин.

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ - у широкому розумінні - це реалізація політичних суспільних відносин, взаємодія класів, націй, організацій, органів, інших соціальних спільної та окремих осіб для здійснення певних політичних інтересів з приводу завоювання, використання та утримання влади. У вузькому розумінні - власне політична діяльність, метопи та засоби виконання владних функцій певними політичними силами, соціальними групами, а також засоби протидії їм, які не виходять за межі правової регламентації та відповідають вимогам Конституції.

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА - поняття, що відображає особливу роль верхівки пануючого класу, насамперед тієї його частини, яка безпосередньо здійснює політичне керівництво суспільством, стоїть біля керма державного управління.

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА - у вузькому розумінні - це зумовлений попереднім історичним досвідом політичного протиборства рівень і характер політичних уявлень та оцінок різних верств суспільства та індивідуумів про суть політики, політичної системи, співвідношення політичних сил у суспільстві, політичні процедури, вміння використовувати ці знання у практичній діяльності. П.к,- це сукупність явних або прихованих уявлень про різні аспекти політичного життя, в

яку входять норми, політичні інститути, зразки, позиції, цінності та кодекс поведінки, способи політичної дії індивідуумів і соціальних груп, стосунки влади І та громадян.

ПОЛІТИЧНА НАУКА - сукупність знань про політику, створених розвиненою системою спеціалізованих наук і наукових дисциплін, які вивчають політичні явища та процеси.

ПОЛІТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ - 1) система сталої взаємодії різнорідних за своїм походженням компонентів заради досягнення спільних цілей політичними засобами; 2) об'єднання людей, які ставлять перед собою завдання досягти спільної політичної мети на основі співробітництва в межах такого об'єднання.

ПОЛІТИЧНА ПОВЕДІНКА - визначається вибором мотивів у прийнятті рішень щодо політичних взаємовідносин, добором засобів досягнення цілей, здатністю сприймати загальний суспільний інтерес, розумінням співвідношення з ним інтересу приватного, групового, вмінням їх поєднати.

ПОЛІТИЧНА ПОЗИЦІЯ (від лат. positio - положення, розташування) -] вид соціальної позиції суспільних об'єкгів та їх організацій, що характеризує їх ставлення до політики та влади. Вона виражає; 1) їх точку зору, думку, розуміння питань політики і влади; 2) оцінку"ними соціальних органів, явищ, подій, підхід до розв'язання проблем суспільного розвитку; 3) свідомий вибір 470 дій, поведінки, діяльності у політичній системі і політичному житті і, зумовлене цим ставленням, розумінням, оцінкою.

ПОЛІТИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ (від лат. rehabililalio - відновлення) - відновлення необгрунтоване порушених політичних і громадянських прав.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ - одна з центральних категорій політики, яка входить у систему її понятійних координат і означає сприйняття суб'єкгам тієї частини існуючої частини оточуючої його дійсності, яка пов'язана з політикою і в яку входить вона сама, а також пов'язані з нею дії і стан.

ПОЛІТИЧНА СИЛА - 1) здатність соціального суб’єкта (класу, соціальної групи, людини) до такої діяльності, через яку він здійснює владу у суспільстві або впливає на її здійснення з метою реалізації своєї автономної волі; 2) політична або громадсько-політична організація, яка виражає інтереси певного класу, соціальної групи, соціальних верств або взагалі людей і здійснює владу в суспільстві.

ПОЛІТИЧНИЙ БЛОК (англ. block - угода, союз) - об’єднання, союз політичних партій, громадських організацій, груп людей задля узгоджених дій, досягнення спільних, насамперед, політичних цілей.

ПОЛІТИЧНІ СИЛИ формальні або неформальні об'єднання суб'єктів політики, які відображають і захищають інтереси певних соц. груп і верств населення, а також свої власні інтереси; угрупування, здатні впливати на держ. владу, а в певних умовах і захопити її або встановити контроль над нею

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА - сукупність державних політичних організацій та інститутів, що взаємодіють. Включає також класову структуру суспільства, політичні відносини всіх класів. У політологічній науці існують різні підходи до визначення політичної системи, які можна об'єднати у дві групи: вузькоспеціалізоване визначення, яке зводить її до одною із структурних елементів — система державних органів, партійна система, система громадських органів та рухів, система засобів масової інформації; всеохоплююче значення політичної системи, що включає в неї як структурні елемента, гак і політичні дії, відносини, погляди, політичну свідомість, культуру, суспільні процеси та явища, тобто все, що пов'язане з політикою.

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ (від лат. situs ~ становище) - сукупність умов та обставин, які створюють певну політичну обстановку, становище. ГТ.с. характеризує політичний стан суспільства на даний момент розвитку і є результатом збігу певних умов та обставин, взаємодії певних політичних сил, їх політичної діяльності й політики, яку вони проводять.

ПОЛІТИЧНА СОЦІОЛОГІЯ - галузь соціологічного знання, яка вивчає політику як комплекс політичних відносин, інститутів свідомості.

ПОЛІТИЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ - система зв'язків між різними полі- гичними суб'єктами, для яких характерні певна цілісність і здатність ефективно реалізувати покладені на неї функції.

ПОЛІТИЧНА СФЕРА - галузь суспільного життя, яка охоплює всі політичні відносини даного суспільства: взаємовідносини країн, класів, надій, соціальних груп і верств з приводу завоювання, утримання, використання і впливу на владу, діяльність щодо устрою державної влади, участі у справі держави, визначення цілей, змісту і засобів її політики.

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ - невід'ємна властивість політичної або іншої управлінської діяльності людей, яка служить одним із засобів вираження та досягнення їх інтересів. У. набуває політичної якості тоді, коли особа, група, прошарок, клас втягуються в політико-владні відносини, у процес прийняття рішень і управління, які носять політичний характер.

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ - частина суспільного життя, пов'язана з політичною владою і реалізацією соціальних інтересів, основним змістом яких є свідома і цілеспрямована політична діяльність людей.

ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ - акт, здійснюваний суб'єктами політичного процесу (політичними лідерами, керівними органами), у якому на основі аналізу інформації, існуючих інтересів, потреб, можливостей їх задоволення формулюються завдання, обов'язкові для членів даної соціальної спільноти. Основні форми П. р.- закони, укази, розпорядження, постанови, резолюції.

ПОЛІТИЧНИЙ ДОСВІД - підсумок певного виду суспільної практики, суб'єктом якого є організована суспільна сила (класи, верстви, групи, політичні партії та організації) в історично-конкретних формах, яка визначає наслідок власної або інтеріоризованої (запозиченої з досвіду інших) політичної діяльності, спрямованої на стабілізацію, і розвиток існуючої політичної реальності. П. д. виступає в політиці як специфічна форма відображення соціальної полі гики.

ПОЛІТИЧНИЙ КЛАН - стійке неформальне об'єднання в правлячих колах, яке веде боротьбу за державну владу або охороняє її, поєднуючи риси патріархального, сімейного або земляцького колективу і сучасних політичних організацій,

ПОЛІТИЧНИЙ ПРИТУЛОК - спосіб захисту іноземною державою індивідуума, який переслідувався на батьківщині. Надаючи П. о., держава спирається на суверенітет, задовольняючи або відмовляючи в проханні про надання притулку, керується нормами міжнародного і внутрішнього права.

ПОЛІТИЧНИИ РЕЖИМ - сукупність способів і методів здійснення політичної влади, які відображають характер (порядок) взаємовідносин громадян та держави, П, р. визначається способом і характером формування представницьких установ, органів влади, співвідношенням законодавчої, виконавчої та судової влади, центральних і місцевих органів,

становищем, роллю та умовами діяльності громадських організацій, рухів, партій, правовим статусом особи, системою заборон і допущень, які встановлюються державною владою.

ПОЛІТИЧНИЙ РИТУАЛ - змістовний і емоційний аспект політичного життя, його регламентуюче та організуюче начало, яке визначає порядок проведення політичних дій (зборів, засідань, зустрічей), обов'язкових актів (порядок ділових та урочистих прийомів, вручення нагород, присвоєння звань тощо).

ПОЛІТИЧНИЙ СТРАЙК - найвища форма страйкового руху, колективна відмова продовжувати роботу аж до задоволення висунутих страйкуючими політичних вимог. Часто П.с. супроводжується демонстраціями, сутичками з урядовими військами, поліцією чи міліцією.

ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ - охоплюють зв'язки, які виникають між різними політичними інститутами та організаціями, соціальними групами та індивідуумами у сфері завоювань і практичної реалізації політичної влади, втілення певних суспільних інтересів.

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ - органи та організації, які формують і впливають на політичні процеси і явища, пов'язані із завоюванням, утриманням та використанням влади у суспільстві і державі.

ПОЛІТИЧНІ СИЛИ формальні або неформальні об'єднання суб'єктів політики, які відображають і захищають інтереси певних соціальних труп і верств населення, а також свої власні інтереси; у групування, здатні впливати на державну владу, а в певних умовах і заохочення її або встановити контроль над нею.

ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ — поняття, яке використовується для позначення суті політичне визнаних значимих дій, процесів, явищ, пов'язаних і інтересами суспільства, окремих соціальних груп, людини.

ПОЛІТОЛОГІЯ - наука про політику. У нашій кращі це поняття набуло широкого вжитку наприкінці 80-х рр. у зв'язку з посиленням процесів політизації суспільного життя, суспільної свідомості мас, розвитком політичної о плюралізму і багатопартійності. П.-цілісна, логічно обгрунтована сукупність знань про суть, форми, закономірності функціонування та розвитку політики і політичної влади, політичних інтересів, відносин, свідомості, діяльності, їх місце і роль у житті суспільства; наука про процеси формування, функціонування і поділ політичної влади, боротьбу за владу та участь у ній, вплив на діяльність її різних органів та структур, міжнародні аспекти політичних відносин. Об'єктом П. є політичне життя суспільства у різноманітних його проявах (діяльність держави та її органів, політичних партій, політичних та громадських організацій, зовнішня політика, ідеологія та політичні рухи, поведінка та позиція людей, їх участь у політиці, порівняльний: аналіз політичних (державних) систем, дослідження та прогнозування політичних подій та процесів.

ПОПУЛІЗМ (від лат. populus - народ) - ідейно-політична доктрина, яка виникла у 90-х рр. XIX ст. у США. Основні її положення зводяться до розуміння народу не як абстракту, а як трудящих мас; ідеї спільної держави, яка діє в інтересах трудящого народу і під його контролем; визнання діяльності держави в інтересах добробуту народу. Політична практика П. передбачає розширення демократичної участі мас у .вирішенні державних питань і контроль за ними шляхом прямих виборів у сенат; законодавчої ініціативи, референдумів, права вето на дії законодавчих питань. У радянській термінології термін П. вживався і як синонім демагогії, прагнення завоювати політичний авторитет нездійсненними обіцянками, загравання з населенням, спекуляціями іменем народу.

ПРАВА ЛЮДИНИ - невід'ємні свободи і права людини, які індивід одержує від народження, основні поняття природного і взагалі будь- якого права в цілому. П. л. охоплюють громадянські права і політичні свободи, економічні, культурні і соціальні права, а також права цілих спільнот.

ПРАВО - сукупність встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил поведінки (норм), які виступають регулятором суспільних відносин, виражають потреби розвитку суспільної людини, волю та інтереси економічно пануючого класу.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА — заснована на верховенстві законів, поважанні особи і непорушності її прав, свобод і законних інтересів; суверенна політикотериторіальна організація публічної влади.

ПРАГМАТИЗМ ПОЛІТИЧНИЙ (від гр. ргаупа - справа, дія) - установка на досягнення безпосередніх переваг, яка ігнорує моральний зміст і віддалені наслідки дій.

ПРАВЛІННЯ - процес, який означає політику вищих правлячих кіл в країні і характеризує певну епоху її історії, а іноді діючий в країні політичний режим. ПРАВЛЯЧІ СИЛИ - найменування найбільш впливових соціальних, політичних, економічних кіл, ідеологів правлячих партій, класів, кланів та інших угруповань.

ПРАПОР ДЕРЖАВНИЙ - офіційний розпізнавальний знак держави, опис якого встановлюється законом, конституцією. П. д. - це символ суверенності держави; є одноколірним або багатоколірним полотнищем з гербом або іншою емблемою.

ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ (від лат. praesident - той, що сидить спереду) - вибраний на певний термін глава держави. На відміну від монарха, П. р. одноосібне володарює, не за правом наслідування посади, а у зв'язку з обранням на точно визначений, обмежений період; коло його повноважень також визначається законом.

ПРЕЗИДЕНТСЬКА ФОРМА ПРАВЛІННЯ президентська влада, націлена на повне і послідовне здійснення державної політики і прийнятих законів, покликана забезпечити її міцність, єдність і непорушність. Уперше П.ф.п. була запроваджена у США, де у 1789 р. першим президентом країни було обрано Дж. Вашингтона. Вважається, що П.ф.п. відображає специфіку політичного розвитку сучасного суспільства, яке закономірно вимагає встановлення сильної інтегруючої та координуючої влади, наділеної широкими повноваженнями і водночас суворо і недвозначно підвладної закону. Уряд за таких умов виявляється більш стабільним, виконавча влада ефективнішою, здатною до гнучкого й оперативного прийняття рішень. ПРЕЗИДІЯ (від лат. praesidere - сидіти спереду, головувати) - група осіб, обраних для керівництва з'їздом, зборами тощо; керівний орган певної організації, установи.

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОЛІТИЧНЕ - обов'язкова умова успішної політичної діяльності; вироблення політичного прогнозу, думки про майбутнє у політичному процесі; спеціальне наукове дослідження перспек- гив розвитку політичного життя, його процесів, подій, явищ.

ПРОПАГАНДА (від лат. propaganda - те, що підлягає поширенню) - у широкому розумінні поширення соціально-політичних, природничо- наукових та ін, знань з метою їх втілення у суспільну свідомість населення: у вузькому розумінні - ідеологічно спрямована діяльність будь- якої партії для формування у конкретних верств населення певних поглядів і уявлень (світогляду).

ПРОПОРЦІЙНА ВИБОРЧА СИСТЕМА (від лат. proportionalis той, що має правильне співвідношення частин з цілим) - система виборчого права, при якій голосування за кандидатів проводиться за партійними списками. Розподіл мандатів між партіями здійснюється відповідно (пропорційно) до кількості голосів, поданих за кожен партійний список у кожному виборчому окрузі.

ПРОТЕСТ ПОЛІТИЧНИИ - одна з форм вияву незгоди окремої особи чи певної соціальної спільноти з пануючим політичним курсом або рішенням вищих органів влади в державі, а також стосовно тих чи інших соціальних явищ, політичних дій.

ПРОФСПІЛКИ (професійні спілки) - масові громадські організації найманих працівників, яких об'єднують спільні інтереси в процесі роботи і які ставлять своєю метою покращення умови лаптя і праці своїх членів.

"ПСИХОЛОГІЧНА ВІЙНА" - в широкому розумінні - цілеспрямоване і планомірне використання політичними опонентами пропаганди та ін. засобів (дипломатичних, воєнних, економічних, політичних та ін.) для прямого або непрямого впливу на думки, настрої, почуття, а також на поведінку супротивника з метою змусити його діяти у вигідних їм напрямках.

ПУТЧ - специфічна форма збройної боротьби за владу, яка спирається на військових, частину армії, які виступають безпосереднім інструментом 478 захоплення влади або засобом психологічного тиску на уряд з вимогою його повної відставки і передачі влади військовим.

РАДА - загальноприйнята назва різноманітних колегіальних органів, органів державної влади й законодавчих органів у деяких країнах; традиційна для України назва суспільно-політичних і управлінських структур різних рівнів.

РАДИКАЛІЗМ (від лат. radicalis - корінний) - обстоювання і вжиття рішучих методів та дій у політиці. РАСИЗМ - політичні ідеологія та практика, теоретичною основою яких є сукупність антинаукових концепцій про фізичну і психічну неповноцінність людських рас і вирішальний вилив расових відмінностей на історію і культуру людства. Для Р. характерні людиноненависницькі ідеї про споконвічний поділ людей на вищі і нижчі раси, з яких перші є нібито єдиними творцями цивілізації, покликаними до панування, а другі не здатні до створеній чи навіть засвоєння культури і приречені бути об'єктами експлуатації.

РАТИФІКАЦІЯ (від лат. ratus - затверджений) - остаточне затвердження міжнародного договору органом держави.

РЕАКЦІЯ ПОЛІТИЧНА - період у політичному житті суспільства, для якого характерне відновлення віджилих політичних інститутів, які, використовуючи всі засоби політичного тиску, в тому числі і репресив- мі, покликані зберегти або відродити панівне становище реакційних класів і груп. Це також одна з тенденцій суспільного розвитку, яка найбільш чітко виявляється в активній діяльності старої політичної та економічної бюрократії, спрямованій на компрометацію радикальних політичних та економічних перетворень.

РЕВАНШИЗМ (від фр. revanche - відплата, помста) - політика певних сил, які одержали воєнну або політичну поразку і намагаються повернути собі втрачені позиції за допомогою крайнього загострення політичної або воєнної ситуації.

РЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНА (від лат. revolutio - переворот) - докорінна якісна зміна у всій економічній і соціально-політичній структурі суспільства, спосіб переходу від одного якісного стану суспільства до іншого, заміна застарілої форми стану новим, більш прогресивним соціальним порядком.

РЕГЛАМЕНТ (від фр. reglament - правило) - 1) сукупність правил, що визначають порядок діяльності державного органу, установи, організації (наприклад, регламент Верховної Ради України); 2) порядок ведення засідань, конференцій, з'їздів; 3) назва деяких актів міжнародних конгресів і конференцій, законодавчих актів.

РЕЙТИНГ (від англ. rating) - 1) оцінка: 2) положення, ранг - цифровий показник рівня оцінок діяльності закладу, організації або окремої особи; обгрунтовується результатами голосування, соціологічного опитування, анкетування чи якихось інших досліджень.

РЕСПУБЛІКА (від лат. respublica, res - справа, publikua - суспільний) форма державного правління, при якій найвищі органи державної влади або обираються на певний строк всім населенням, або формуються загальнореспубліканськими представницькими установами, а громадяни мають всі права, загальноприйняті у світі.

РЕСУРСИ ВЛАДИ - засоби, що їх використовує або може використати політична еліта для здійснення влади.

РЕФЕРЕНДУМ (від лат. referendum - те, що повинно бути повідомлене) - спосіб прийняття законів або інших рішень з найважливіших пи- іань державного життя прямим волевиявленням громадян шляхом всенародного голосування. Р.- важлива форма прямої демократії, безпосереднє здійснення народом державної, а саме - законодавчої влади.

РЕФОРМА СОЦІАЛЬНА - (від лат. reformare - перетворювати) - зміна будь-якої суттєвої сфери життя суспільства при збереженні основ Іього економічного і політичного ладу.

РОБІТНИЧИЙ РУХ - сукупність суспільних сил, основним змістом діяльності яких є задоволення різноманітних інтересів робітничого класу.

РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ - зміна форми власності, що належить державним структурам.

РОЗПОДІЛ ВЛАСТЕЙ — теорія і практика співвідношення властей у державі. Основоположниками теорії є Дж. Локк і Ш. Монтеск'є. В її основі лежить ідея про те, що для правильного та ефективного функціонування держави в ній повинні існувати незалежні одна від одної законодавча, виконавча, судова влада. F. в. дає можливість уникнути зосередження влади в одному центрі і зловживання нею, а також створює передумови для ефективнішого функціонування політичної системи суспільства. РОЯЛІЗМ (від фр. royalisme - королівський) - політична течія, яка об'єднує прихильників королівської влади, монархічною ладу. У широкому розумінні - те, що і монархізм. Термін почали вживати у період Французької буржуазної революції.

САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ ПРИНЦИП - суверенне право народу незалежно від його чисельності, рівня розвитку, розташування та інших характеристик, на вільне відокремлення від інших народів і утворення власної незалежної держави; право народу самостійно вирішувати свою долю на основі вільного волевиявлення, визначати форму своєї державності, входити до складу будь-якої держави (унітарної чи федеративної) або об'єднуватися з іншими державами у конфедерацію, співдружність; право на задоволення національних потреб, на самоврядування., постійне вирішення питань політичного, соціальноекономічного та культурного розвитку, розпорядження природними багатствами і г.д.

САМОВРЯДУВАННЯ - певне функціонування соціальної системи, визначальним принципом якої є безпосереднє: прийняття, виконання керуючого рішення й контроль за ним, причому в даній системі об'єкт і суб'єкт управління збігаються.

САМОДЕРЖАВСТВО - монархічна форма правління в Росії у XVI - на початку XX ст., за якої монарху (царю, імператору) належала повна необмежена безконтрольна верховна (самодержавна) влада.

САНКЦІЯ (від лат. sanctio - сувора постанова) - 1) засіб впливу, найважливіший спосіб соціального контролю; 2) державний акт, захід, якого вживають до порушників встановлених норм і правил; 3) у міжнародному праві - заходи впливу, що застосовуються до держави при порушенні нею її міжнародних обов'язків або норм міжнародного права.

СВОБОДА ВИБОРУ - фундаментальне право всіх людей жити відповідно до своїх переконань та інтересів, вільний вибір кожною суверенною країною свого політичного буття.

СВОБОДИ ПОЛІТИЧНІ - різновид соціальних свобод, що означає здатність і можливість особистості і суспільства діяти відповідно до своїх інтересів і цілей. До таких свобод належать свобода совісті, слова, думки, переконань, проголошення думок; свобода мирних зборів, асоціацій; свобода отримання інформації, участі в рухах, мітингах, демонстраціях; свобода вільних виборів наявних інститутів.

СЕПАРАТИЗМ (від лат. separates - окремий) - прагнення до відокремлення, відособлення. У багатонаціональних державах - прагнення національних меншостей до відокремлення і створення самостійної держави.

СЕСІЯ (від лат. sessio - засідання) - 1) форма роботи представницького або колегіального органу, яка полягає в участі у засіданнях, що скликаються періодично у встановлені терміни або в міру потреби; 2) період засідань, роботи представницького або колегіального органу, організації, наукових установ, товариств, суду.

СОБОРНІСТЬ (від собор - зібрання, з'їзд) - вільне добровільне єднання людей на основі взаємної поваги і любові, шанобливого ставлення до спільних духовних цінностей (національна ідея, цінності культури, гуманізму, релігії), засноване на об'єднанні зусиль громадян для досягнення життєво важливих спільних ідей

СОТ (СВІТОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ) - це організація, яка сприяє лібералізації світової торгівлі. У 1947 році країни світу вирішили сформулювати загальні правила розвитку міжнародної торгівлі та зафіксувати їх в окремому документі. Таким документом стала Генеральна Угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ). З того часу ці правила постійно вдосконалювалися, аби вони могли максимально відображати інтереси всіх країн-учасниць Угоди. Всі узгодження відбувалися виключно шляхом переговорів між усіма зацікавленими сторонами. Наймасштабніший і а найважливіший раунд переговорів тривав протягом 8 483 років - з 1986 до 1994 року. На основі досягнутих тоді домовленостей і була створена (вітова Організація Торгівлі. Вона почала діяти з 1 січня 1995 року.

СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ - впливова сила в робітничому та демократичному русі багатьох держав. Ідеологічною основою С.-д. є доктрина демократичного соціалізму, основними цінностями якої с демократичний соціалізм, свобода, рівність, соціальна справедливість і солідарність. Вирішальною умовою ствердження соціалізму і його суттю С.-д. вважає здійснення справжньої демократії у всіх сферах життя суспільства - політичній, економічній і соціальній. Політична демократія повинна забезпечити всі права і свободи громадян, гарантувати існування парламентської системи. Загальне виборче право, багатопартійність, право на опозицію, панування закону, реальну участь громадян в управлінні громадськими справами. Економічна демократія, на думку соціал-демократів, покликана забезпечиш створення такої економічної системи, яка б гарантувала використання всіх багатств в інтересах всього суспільства, утвердження контролю суспільства над економікою, багатоманітність форм власності, яка визначає роль ринку і активну участь держави в розвитку економіки, різні форми участі трудящих в управлінні виробництвом як на підприємстві, так і в масштабах усього суспільства.

СОЦІАЛІЗМ (лат. socialis - суспільний) - вчення і теорії, які стверджують ідеал суспільного устрою, заснованого на суспільній власності, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей залежно від затраченої праці, на основі соціально забезпеченої свободи особистості.

СОЦІАЛЬНА АПАТІЯ - крайня форма соціальної пасивності; цілковита байдужість і заперечення будь-яких форм політичної участі.

СОЦІАЛЬНА ПАСИВНІСТЬ - небажання брати участь у діяльності, спрямованій на удосконалення чи зміну соціально-економічного та політичного порядку; установка на повне сприйняття волі більшості, відмова від участі в гострих формах соціального протесту - демонстраціях, мітингах, страйках та ін.

СОЮЗ - 1) тісне єднання, зв'язок двох або кількох осіб, груп, товариств, класів; 2) - організація, об'єднання, товариство, спілка; 3) співдружність, об'єднання організацій, держав для спільних дій; 4) об'єднання кількох держав в одне ціле із загальною верховною владою.

СТАГНАЦІЯ (від фр. stagnare - зупинити, робити нерухомим) - у політології - застій у суспільному житті.

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА - вчення про політичну поведінку суб'єктів політичної діяльності. С. визначає загальну дострокову, політичну лінію, головне завдання, довгочасні цілі, черговість їх реалізації, основні напрями діяльності. Т. визначає конкретні дії суб'єкта політики на нетривалий період, залежно від конкретних умов політичної обстановки, використання відповідних форм, способів і методів досягнення стратегічного плану. Відповідно до цього розділяють стратегічні і тактичні рішення і дії.

СУБ'ЄКТИ ПОЛІТИКИ - категорія політології, яка визначає, хто є головним діячем на політичний арені. С.п. є тільки той, хто впливає на інші об'єкти поза собою. Великі соціальні групи як суб'єкт інтересів, що визначають суть політичних дій, є в цьому значенні остаточними С. 11.

СУВЕРЕНІТЕТ - верховенство влади держави у країні та її незалежність від влади певної іноземної держави. С.-право держави на самоспину внутрішню і незалежну зовнішню політику, право на власний розсуд вирішувати свої внутрішні й зовнішні справи.

ТЕОКРАТІЯ (від гр. theos ~ бог, kratos - влада) - форма державного правління, при якій політична влада належить духовенству, а глава церковної ієрархії наділений вищою духовною і світською владою (наприклад, Ватикан).

ТЕОРІЯ ФРОНТИРУ- Теорія фронтиру в українській історії пояснює формування козацтва, особливого типу ментальності та суспільства на стику осідлого землеробського світу та кочового степу. Поняття фронтиру (рухомого кордону)

сформулював американський історик Фредерік Джексон Тернер для опису освоєння Дикого Заходу. В українській історіографії (зокрема в працях Михайла Грушевського та Ярослава Дашкевича) цю концепцію почали активно застосовувати для аналізу Наддніпрянщини та Південного Степу як пограниччя між різними цивілізаціями.

ТЕРОРИЗМ (від лат. terror - жах, страх) - злочинна діяльність з метою вчинення вбивства окремих осіб з політичних мотивів; акції масової фізичної розправи або погрози, спрямовані на політичних діячів. Політика залякування, придушення політичних противників насильницькими засобами.

ТЕРОРИЗМ ДЕРЖАВНИЙ - одна з форм державної політики. Термін сучасною міжнародною права., який означає вбивства або інші посягання на глав держав, урядів, членів дипломатичних представництв, які чиняться державними службами, збройними силами, найманцями: з метою тиску на політику певної країни, викрадення іноземних дипломатів, літаків із застосуванням зброї та ін., тобто систематичне залякування, провокації, дестабілізація суспільства актами насильства.

ТЕХНОЛОГІЇ ВИБОРЧІ - сукупність політико-організаційних, інформаційних, пропагандистських та інших дій з метою приведення до влади певного політика, групи політиків, політичної організації чи їх об'єднання.

ГИМОКРАТІЯ (від гр. limo - ціна, честь; kratos - влада, сила) - особлива форма олігархії. У стародавніх авторів гак визначалося правління, іа якого державна влада належить привілейованій більшості, яка володіє високим майновим цензом. За Арістотелем Т. - державний устрій, який надає громадянам політичні права, залежно від розмірів їх майна.

ТИРАНІЯ (від гр. tyrania) - у Стародавній Греції одноосібне правління і прана; форма політичного устрою у ряді середньовічних міст-держав в І галії; жорстоке, деспотичне правління; гніт, насильство, сваволя.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ (від лат. tolerantia терпіння) - терпиме ставлення до чужих думок, позицій, вірувань. Обов'язковий принцип правової держави, демократичного стану суспільства.

ТОТАЛІТАРИЗМ (від лат. totalis - увесь, цілий, повний) - 1) одна з форм державності, тип режиму, для якого характерні повний (тотальний) контроль над усіма сферами життя суспільства, монополізація влади в руках однієї партії, яка, у свою чергу, перебуває повністю під владою одного лідера (вождя), однопартійність, заборона демократичних організацій, ліквідація конституційних прав і свобод, репресії проти прогресивних сил, монополія на інформацію, мілітаризація суспільного життя і знищення громадянського суспільства; 2) напрям політичної думки, який виправдовує встановлення тоталітарних режимів:; боротьба з ідеологією і практикою. Термін введено противниками режиму Муссоліні в Італії на початку 20-х рр.

ТРЕД-ЮНІОНІЗМ (від англ. trade-unionism - від trade - професія, ремесло та union - об'єднання, спілка, союз) - течія у робітничому і профспілковому русі капіталістичних країн, одна з форм реформістської ідеології. Т-ю., який виник у середині XIX ст. у Великобританії і поширився у США, ряді країн Європи, у тому числі в Росії ("економісти"), як перша форма організації робітників, відіграв позитивну роль в об'єднанні і захисті трудящих від сваволі експлуататорів, у створенні політичних партій та активізації класової боротьби.

ТРИБАЛІЗМ (від англ. tribal - племінний) - прагнення до політичного відокремлення на основі родоплемінного поділу. Проявляється як активна участь у суспільному житті кланів, які створюються на родовій та племінній основі.

УЗУРПАЦІЯ ВЛАДИ - відчуження влади від простої людини, її концентрація в руках панівної верхівки, яка незаконно привласнює собі все більше функцій, править свавільно, брутальними методами.

УЛЬТИМАТУМ (від лат. ultimatum - доведене до кінця) - категорична вимога, яка містить погрозу. У міжнародному праві - дипломатична нота уряду однієї держави урядові іншої з категоричною вимогою, що не допускає заперечень або дискусій, виконати конкретні дії, висловити певну позицію з якогось питання або у певний термін під загрозою вжиття заходів впливу (наприклад, припинення переговорів, розрив дипломатичних відносин, тощо). У., які містять загрозу застосувати силу до держави, несумісні зі Статутом СОН.

УНІТАРНА ДЕРЖАВА (від лат. unitas - єдність, об'єднання, однорідний, який складає єдине ціле) - держава, територія якої, на відміну від федерації, не має усвоєму складі федеративних державних утворень (штати, кантони, землі тощо), а поділяється на адміністративно- територіальні одиниці (області, райони, департаменти та ін.). Найважливішою ознакою унітарної держави є те, що в ній функціонують єдині для всієї держави системи права, організації та побудови органів влади, єдина конституція.

УРЯДОВА КРИЗА - ситуація, при якій даний склад уряду через нездатність його членів розв'язувати конкретні завдання, що стоять перед ними, або через те, що один чи кілька членів даного урядового кабінету себе скомпрометували, або через те, що мали місце обидва вищезазначених фактори, втрачають довіру законодавчого органу, який створив даний уряд. Йому виносять вотум недовір'я 488 з боку парламенту (як правило, кваліфікованою більшістю), і уряд подає у відставку. Така процедура є традиційною для розвинутих демократій і вважається, як і політичні конфлікти, не патологією, а нормою політичного життя, важливим і необхідним його компонентом.

УТИЛІТАРИЗМ (від лат. utilitas - користь, вигода) - принцип оцінки всіх явищ з позицій вигоди, користі, можливості служити засобом для досягнення певної мети: вузький практицизм, прагнення з усього мати безпосередню вигоду, індивідуалістський напрям в етиці, який визнає користь або вигоду критерієм моральності.

УТОПІЯ ПОЛІТИЧНА - ірраціональний стан політичного процесу і політичної свідомості, який заважає нормальному попередньо розрахованому виконанню політичного проекту, дуже змінює його кінцеві результати або робить їх досягнення неможливими.

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНА (від лат. falsificare - підроблювати) практика підміни справжнього уявним для забезпечення певної політичної діяльності. ФАРИСЕЙСТВО (від давньоєврей. перушім - ті, що відокремилися) - І) вчення фарисеїв - представників релігійно-політичної секти у Стародавній Іудеї (II ст. до н.е. - II ст.н.е.), які виражали інтереси в основному заможних верств іудейського населення. Фарисеї відзначалися фанатизмом і лицемірним виконанням правил благочестя. У Євангелії фарисеїв названо лицемірними; 2) лицемірство, показна благо лестивість.

ФАШИЗМ (від італ. fascismo, від лат .fascis - жмутик, в'язка, об'єднання) - 1) найбільш реакційна політична течія, яка виражає інтереси реакційних та агресивних сил, прихильників крайніх поглядів і методів у політиці та ідеології; 489 напрям правого екстремізму, представленого ультрареакційними течіями, партіями та угрупованнями; 2) відкрито

терористична диктатура найреакційніших сил суспільства, яка використовує крайні форми насильства для захоплення й утримання влади, нав'язування своєї волі, утвердження свого панування.

ФЕДЕРАЦІЯ - єдина союзна держава, в якій національно-державні утворення, що складають її як суб'єкти федерації, мають суверенітет, зберігають певну політичну самостійність, До основних ознак федерації належать єдина територія і збройні сили, єдина митниця, грошова і податкова системи, єдина спільна конституція при наявності конституцій членів федерації, єдиний уряд, законодавство і громадянство (подвійне для членів федерації).

ФЕМІНІЗМ - 1) рух за зрівняння жінок у правах з чоловіками в умовах буржуазного ладу: 2) доктрина, яка передбачає розширення прав і ролі жінок у суспільстві.

ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ - одна з основних галузей філософії, яка досліджує фундаментальні проблеми політики, її найглибші засади і різні прояви, їх причини і наслідки, прагне виявити та пояснити їх взаємозв'язки та зв’язки з іншими суспільними явищами та процесами.

ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ - територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок поділу держави па частини та відносини між центральними і місцевими органами влади. Держави існують унітарні, федеративні та конфедеративні.

ФОРМА ПРАВЛІННЯ - організація верховної державної влади, порядок утворення її органів та їх взаємовідносин з населенням. Існують дві основні форми державного правління - монархічна та республіканська.

ФРАКЦІЯ (від nzn.fraktio - розломлюю) - І) організована група членів політичної партії, створена з метою проведення її лінії в парламенті, органах місцевого управління і тлі.; 2) угруповання всередині політичної партії, яка має свій організаційний центр, виступає з власною політичною платформою, відмінною від генеральної лінії партії, претендує на власні статутні норми і вимоги партійної дисципліни, бореться проти політики, яку проводить більшість членів партії.

ФРОНТ ПОЛІТИЧНИЙ - об'єднання політичних сил для спільної діяльності (боротьба за національну незалежність, за задоволення інтересів народних мас). На практиці Ф.п. розвивається у політичну партію

ФУНДАМЕНТАЛІЗМ (від лат. fundamentun - основа) - поняття використовувалось спочатку для позначення антимодерністської релігійності, а потім поширилося на культуру, політику. Означає радикальне і войовниче неприйняття принципів, форм і цілей будь-якої модернізації, обстоювання традицій, старих життєвих і світоглядних форм. Прагнення рухатися назад, добровільне, що доходить до фанатизму, відмежування себе від суспільства.

ФУТУРОЛОГІЯ - теоретичні та прикладні дослідження майбутнього соціального й політичного розвитку держав і народів.

ХАРИЗМАТИЧНИЙ ЛІДЕР (від гр. charisma - милість, благодать, винятковий талант, Божий дар) - громадсько-політичний діяч, ватажок, вождь, авторитет якого грунтується на вірі громадян у його надприродні, видатні здібності, виняткові якості, безгрішність, святість. Х. л. з'являються на політичній арені, як правило, у критичні періоди життя суспільства.

ХАРТІЯ (від гр. chartes - лист з папірусу, рукопис на папірусі) - грамота, назва ряду документів, конституцій та інших актів, які відображають політичні вимоги річних соціальних верств і класів.

ХРИСТИЯНСЬКИЙ СОЦІАЛІЗМ - численні течії в сучасних європейських країнах, які пов'язують соціалістичну ідеологію і практику із положеннями євангельського вчення. ХУНТА (від ісп. junta - збори, об'єднання) - І) назва громадсько-політичних організацій, об'єднань, зборів тощо в Іспанії і більшості країн Латинської Америки, де розмовляють іспанською мовою:, 2) поширена у багатьох країнах назва угруповань (військових або змішаного складу), які прийшли до влади неконституційним шляхом, наприклад, у результаті державного перевороту.

ЦЕНЗ (від лат. census - від censere - робити опис, перепис) - 1) у Стародавньому Римі - періодична оцінка майна громадян для відповідного поділу їх на податі, розряди; 2) у період феодалізму у Західній та І Центральній Європі - регулярний, фіксований оброк (продуктами чи і рішми), який сплачували феодально залежні селяни сеньйору; 3) обмежені умови допуску особи до користування політичними, (у першу чергу виборчими) правами; зокрема, як: майновий ценз, освітній, ценз осілості і т. ін.; 4) статистичний перепис.

ЦЕНЗУРА (від лат. censura) - 1) державний нагляд (здебільшого у вигляді попереднього перегляду) за змістом друкованих видань, радіо- і телепередач, театральних вистав і т. ін.; 2) установа, яка відає наглядом за пресою.

ЦЕНТРАЛЬНА РАДА - орган українських політичних партій, які об'єдналися на основі вимог територіальної автономії України, і намагалися з цією метою використати масовий національно-визвольний рух., який активізувався після Лютневої революції у 1957 р. Створена 1(17) березня 1917 р, Ц. Р. проводила політику встановлення української національної державності в рамках буржуазної держави. Ц.Р. сформувала центральний "автономний" український уряд - Генеральний секретаріат і місцеві виконавчі органи, які комплектували українські військові частини і загони "вільного козацтва".

ЦЕНТРИЗМ ПОЛІТИЧНИИ - поміркована політична позиція, прихильники якої задоволені станом речей у суспільстві й політиці та прагнуть його зберегти, намагаючись зайняти проміжну позицію між правими та лівими політичними силами, сприяти досягненню політичних компромісів. Серед ідейно-політичних течій найближче до центризму стоїть лібералізм.

ЦІННОСТІ ПОЛІТИЧНІ - сукупність ідей, уявлень, відповідних соці- альнопсихологічних утворень (установок, стереотипів, переживань та ін.), які визначають доцільність, вибір засобів і методів діяльності, ступінь послідовності їх реалізації і застосування в існуючій політичній практиці.

ШАНТАЖ (від фр. chantage) - погроза розголошення відомостей, які компрометують жертву. Ці відомості можуть бути справжніми чи вигаданими.

ШИРОКОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ- 24 лютого 2022 року близько 4-ї години президент рф путін оголосив про початок «спеціальної воєнної операції», метою якої він назвав «демілітаризацію і денацифікацію України». За кілька хвилин російські ракети атакували українські аеродроми та військові об’єкти по всій Україні, почалося відкрите збройне вторгнення росіян із території Білорусі та тимчасово окупованого Криму. Російсько-українська війна, розпочата рф у 2014-му, перейшла в нову гостру фазу. Путін планував бліцкриг: висадити десант на Гостомельський аеродром і захопити Київ за підтримки важкої бронетехніки й артилерії, які зайшли через Чорнобильську зону. Вважалося, що після цієї стрімкої атаки українська влада капітулює. На взяття Києва відводилося не більше як 3–5

днів. Паралельно було завдано удару з півночі по Чернігову, Сумах та Харкову, а з півдня – на Одесу, Миколаїв, Херсон і Маріуполь. Згідно з матеріалами Генерального штабу ЗСУ, у 2022 року розрізнялися три етапи повномасштабного вторгнення рф в Україну. І етап: 24 лютого – квітень 2022 року; ІІ етап: травень – серпень 2022 року; ІІІ етап: вересень – грудень 2022 року.

ШОВІНІЗМ - реакційна політична ідеологія і практика, спрямована на розпалювання національної ворожнечі і ненависті між народами, підкорення і поневолення інших народів. Для ПІ. характерні войовнича проповідь національної винятковості, поширення національного чванства, національного егоїзму, панівної зверхності однієї нації над іншими, намагання поставити їх у залежність (див. великодержавний шовінізм): протиставлення інтересів однієї нації інтересам інших.

ЮНЕСКО - організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури; одна з найбільших міжурядових організацій системи ООН.

ЯВИЩЕ ПОЛІТИЧНЕ- це невід'ємний елемент політичної діяльності, що відображає певні процеси у політичному житті суспільства.

ЯКОБІНСТВО - політична течія найбільш радикально настроєної частини буржуазії періоду Французької революції кінця XVIII ст. Утворилась від назви приміщення в монастирі святого Якова в Парижі, де вони збиралися. Я. в союзі із селянством і плебеями рішуче виступили проти монархії і феодальних порядків. У політиці і державному будівництві дотримувалися теорії суспільного договору, своєю метою вважали "спокійне володіння свободою і рівність, царство вічної справедливості" (Робесп'єр).

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абстракціонізм – модерністська течія в образотворчому мистецтві XX ст., що принципово відкидала зображення реальних предметів та явищ.

Авангардизм – загальна назва напрямів новітньої культури з прагненням до новаторства не лише у сфері художньої мови, а передусім у сфері прагматики (реалізація "художньої антиповедінки").

Агон – складова частина давньогрецької комедії й комедії, суперечка дійових осіб. Ширше: публічні змагання.

Акварель – живопис фарбами, які розводяться водою. Основні її якості: прозорість барв, крізь які просвічують тон і фактура основи, чистота кольору.

Акведук – міст, який служить для прокладання водопровідних труб через яри, ущелини, долини річок, тощо.

Алхімія – це загальна назва систем трансформації людини, що засновані на метафорі хімічних перетворень та використанні хімічних сполук, а також спроб отримання дорогоцінних металів, еліксирів, філософського каменю, універсального розчинника, питного золота та інших речовин, які начебто володіють дивовижними властивостями.

Анімізм (від лат. anima – "дух", "душа") – віра в існування нематеріальних істот – душ, духів, які панують над людиною, предметами та явищами світу.

Антропоцентризм – уявлення про світобудову, яка організується довкола людини як центра.

Апокрифи (від грец. "таємничий", "прихований") – твори християнського фольклору і літератури, які не визнавалися церквою канонічними і заборонялися нею.

Артефакт – створене людиною, суспільством, продукт культури.

Археологічна культура – сукупність споріднених речових пам'яток, здобутих під час археологічних розкопок, які розташовані на певній території та належать до одного часу.

Археологічні пам'ятки – матеріальні залишки людської діяльності.

Архітектура – мистецтво проектування і будівництво об'єктів, що створюють просторове середовище для життя і діяльності людини.

Базиліка (від лат. basilica – "царський дім") – 1) прямокутна у плані споруда, розділена всередині рядами колон або стовпів на 3–5 частин – нав. Середня нава, найвища, освітлюється крізь вікна над дахами бічних нав і зазвичай закінчується півкруглим виступом – апсидою. Перед входом до базиліки міститься поперечне в плані приміщення – нартекс (бабинець, притвор); 2) споруда громадського призначення, велика крита зала для зборів купців, судових засідань у Стародавньому Римі. Байка – один із різновидів ліро-епічного жанру, невеликий алегоричний, здебільшого віршований твір повчального змісту, з яскраво вираженою мораллю.

Барельєф – один з різновидів художнього рельєфу, скульптурна композиція, виконана на площині і пов'язана з тлом. Барельєфом називають рельєф, випуклість якого не перевищує половини об'єму скульптури.

Баро́ко (від італ. baroccо – вибагливий, химерний) – стиль у європейському мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, архітектурі) початку XVI – кінця XVIII століття. Для живопису і скульптури характерні химерність, містична екзальтація і експресія; для архітектури – криволінійність форм; для музики – контрастність, динамічність образів.

Берестяні грамоти – давньоукраїнські тексти, розміщені на бересті (корі берези) шляхом видавлювання чи видряпування спеціальною паличкою – писалом. За змістом це короткі листи світського характеру, доручення, боргові зобов'язання, чолобитні, любовні послання, учнівські вправи тощо.

Бібліотека (від гр. "книжка" і "сховище") – культурно-освітній заклад, що здійснює збирання друкованих і рукописних матеріалів, проводить їхнє опрацювання та показ у каталогах, організовує відповідне їхнє зберігання, збереження й обслуговування ними читачів.

Братства – релігійні та культурно-просвітницькі організації українських міщан, які виникли при церковних парафіях у XV–XVII ст. Спочатку мали релігійно-благодійницький характер. У XVI ст. набули великого громадськополітичного і національно-культурного значення.

Ва́рна – назва великого соціального стану в традиційному індійському суспільстві. Традиційно існує чотири варни: жерці – брахмани, воїни – кшатрії, торговці, фермери – вайш'ї, слуги, робітники – шудри.

Веди – священні тексти індуїзму, складені 3–4 тисячі років тому в Стародавній Індії упродовж періоду, який називають ведичним. Мовою Вед є ведичний санскрит.

Вертеп (“вертеп” з грец. – печера, в якій народився Ісус) – вид мандрівного ляльківого театру, що ставив п’єси, пов’язані із біблійним різдвяним сюжетом.

Види мистецтва – це реальні форми художньо-творчої діяльності, що різняться способом втілення художнього змісту, специфікою втілення художнього образу.

Відродження (Ренесанс) – це період у розвитку європейської культури, що тривав у XIV–XVI ст. і характеризувався творчим зверненням до традицій античності, посиленням світських і гуманістичних тенденцій у мистецтві.

Вітражі (від фр. “віконне скло”) – картини, виготовлені з кольорового скла у вікнах, дверях, ширмах; твір монументально-декоративного мистецтва, переважно з шматочків кольорового скла або з іншого прозорого матеріалу, змонтованих у єдине ціле.

Гаптування – вишивка речей шовковими, укритими тонким шаром золота або срібла, нитками.

Глаголиця – перша відома самобутня слов’янська абетка, створена просвітителем Кирилом (Костянтином).

Готика (від італ. gotico – готський) – художній стиль середньовічної культури країн Західної і частково Східної Європи від середини XII до середини XVI ст. Для готичної архітектури характерним є принцип каркасності. Стрілчаста форма, що нескінченно повторюється у малюнку склепіння, дверей, вікон, у різних архітектурних прикрасах, надає готичній споруді легкість, незважаючи на колосальні розміри будинку. Основними рисами середньовічного мистецтва цього періоду є релігійний екстаз, містичні пориви, схиляння перед всесильним божеством.

Гравюра – вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком малюнка, який нанесений на дошку малярем-гравером; відбитки також називаються гравюрами.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері, тканині тощо олівцем, пером, пензлем, вуглиною або відбитий на папері зі спеціально підготовленої форми.

Графіті – написи та малюнки, виконані в давнину майстрами будівельниками або й відвідувачами на стінах архітектурних споруд, а також на різних предметах.

Громади – організації української інтелігенції у другій половині XIX – на початку XX ст., які вели національно-культурну та громадсько-політичну діяльність.

Гуманізм – визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і виявлення своїх здібностей, визнання блага людини як критерію оцінки суспільних відносин.

Декаданс – загальна назва кризових явищ у мистецтві та культурі кінця XIX – початку XX століть. Період декадансу позначений настроями безнадії, розчарування, занепадом життєвих сил, естетизмом.

Декламації – жанр віршованих творів XVI – XVIII ст., який є проміжним між поезією у власному розумінні цього слова і драмою.

Декоративне мистецтво – вид пластичного мистецтва, виробництво якого разом з архітектурою формує матеріальне середовище, що оточує людину, і вносить в нього естетичне ідейно-образне начало.

Дигести – звід систематизованих і тематично об’єднаних уривків з творів римських юристів, що мали силу закону; одна з найважливіших складових частин кодифікації імператора Східної Римської імперії (Візантії) Юстиніана I.

Дитинець – укріплена центральна частина стародавнього міста на Русі, обнесена стінами.

Дифірамби – обрядові пісні, які виконувалися під час свята бога Діоніса.

Дольмен – складна споруда з кількох кам’яних стовпів, перекритих згори масивною плитою.

Драма – літературний жанр, п’єса соціального, історичного чи побутового характеру з гострим конфліктом, який розвивається в постійній напрузі.

Думи – уснопоетичні героїчні твори про важливі події та видатних діячів української історії, що напівпроспівувались-напівпромовлялись під музичний супровід мандрівними співцями.

Еволюція – поступовий розвиток предмета, коли в процесі кількісних змін зберігаються його якості.

Еклектизм (еклектика) – безпринципне, механічне поєднання різнорідних поглядів, теорій, напрямів, стилів.

Експресіонізм – напрямок у літературі та мистецтві, що проголосив єдиною реальністю суб’єктивний духовний світ людини, а його вираження – головною метою в мистецтві.

Епіграма – жанр сатиричної поезії дошкульного змісту з несподіваною, градаційно завершеною кінцівкою.

Епос (грец. “слово”, “розповідь”, “історія”) – сукупність народних героїчних пісень, сказань, поем. Оповідний рід літератури, що, на відміну від лірики й драми, характеризується розповідно-описовою (епічною) формою, широтою зображення подій і характерів.

Есхатологія (з грец.) – релігійне вчення про долю світу і людини, про кінець світу і Страшний суд. В основі есхатології – давні уявлення про наявність у природі прихованих діючих сил, боротьбу доброго і злого начал, про загробне покарання грішників і нагороду праведникам.

Євангелія – частина Біблії,4 пов’язані спільною темою релігійні твори, що становлять основну частину Нового Заповіту. Містять життєпис Ісуса Христа та основні положення християнського віровчення.

Єгипетські піраміди – найбільша архітектурна пам’ятка Стародавнього Єгипту, одне з семи чудес світу. Піраміди – це величезні кам’яні споруди пірамідальної, ступінчатої чи баштоподібної форми, збудовані як гробниці для фараонів Давнього Єгипту.

Ждановщина – кампанія посилення партійного контролю за культурним життям СРСР, ідеологічний наступ сталінського керівництва на радянську (у тому числі українську) інтелігенцію, переслідування діячів культури після Другої світової війни. Назва походить від прізвища секретаря ЦК ВКП(б) А. Жданова.

Живопис – вид образотворчого мистецтва; створення художніх образів за допомогою фарб, нанесених на поверхню.

Жрець – особа, що займається відправою релігійних обрядів у язичників. Жрець здійснював жертвоприношення божеству, стежив за вшануванням богів, доглядав за їх статуями і священними тваринами, молився їм.

Заклинання – усталена словесна формула, що супроводжується відповідними діями, яка мала магічну силу. Метою заклинань було вплинути на когось чи щось, підкорити його своїй волі або чаклунській силі, висловити настійне прохання, благання. Звичаї – стереотипи поведінки, яких дотримується спільність людей, групи соціальні за певних

обставин і які зберігаються в незмінному вигляді протягом тривалого історичного періоду, передаючись з покоління в покоління.

Звіриний стиль – стиль пам'яток скіфської культури. Використання зображення тварин, птахів, риб, а також фантастичних істот для оздоблення зброї та предметів побуту.

Зікурат – східчаста культова споруда в стародавньому Межиріччі. Ідол (від гр. "зображення, образ, подоба") – об'єкт культу, предмет, який начебто уособлює божество, зображує його або є ним. Як пережиток тотемізму зберігся у всіх релігіях.

Ієрогліф – знак деяких видів ідеографічного письма (єгипетська ієрогліфіка, сучасна китайська ієрогліфіка). Ікона – живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих і подій Святого Письма.

Іконостас – стіна з ікон у православному храмі, яка відокремлює вівтар від центральної частини.

Імпресіонізм (від фр. impression – враження) – художній напрямок, що зародився у Франції у 60-х роках XIX ст. Його суть у переданні зовнішнього враження світла, тіні, рефлексів на поверхні предметів роздільними мазками чистих фарб, що візуально розчиняло форму у навколишньому світлоповітряному середовищі. Інтермедія невелика п'єса переважно гумористичного характеру, яку виконують між актами спектаклю; епізод (вставка), який об'єднує з наступною дією.

Історія – наука, що вивчає в хронологічній послідовності хід розвитку людського суспільства та його закономірності.

Канон – 1) твердо встановлене правило, усталена норма. 2) Правило чи догмат із питань віри або виконання релігійних обрядів і т. ін., установлені найвищою церковною владою як закон.

Капище – місце поклоніння язичницьким богам, споруда з дахом над ідолами; святилище.

Мали вигляд камінної вимостки або заглиблення у землі. Більшість з них існувала просто неба, у центрі були жертовники та масивний стовп, на якому стояв ідол.

Каста – (від португ. "рід", "походження") – замкнена група людей, місце якої в суспільстві визначається звичаями і законами. Для каст характерні замкненість, спілкування лише між особами однієї касти, суворе обмеження стосунків з представниками інших каст, спільність і спадковість професій.

Кирилиця – одна з найдавніших систем слов'янського письма (азбук), як і глаголиця. Названа на честь творця слов'янської писемності просвітителя Кирила.

Класицизм – це художній стиль та естетичний напрям у європейській літературі та мистецтві XVII – XVIII ст., однією з рис якого було звернення до образів і форм античного мистецтва та літератури як ідеального художньоестетичного еталона.

Книжкова мініатюра – невеличкий кольоровий малюнок у старовинному рукописі чи книзі. Козацьке бароко – термін, яким послуговуються дослідники, для архітектурних споруд, що постали в Гетьманщині та на Слобідській Україні у другій половині XVII – XVIII ст.

Козацькі літописи – найвидатніше явище української історичної літератури першої половини XVIII ст. Називаються так, оскільки творилися в козацькому середовищі й оповідали про події козацької історії.

Колегіум – назва деяких закритих середніх і вищих навчальних закладів у Європі XVI – XVIII століття та Російській імперії XVIII – першій чверті XIX століття.

Комедія – драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири викриваються негативні суспільні та побутові явища, розкривається смішне в навколишній дійсності людини чи тварини.

Контркультура – субкультура, яка не тільки відрізняється від домінуючої культури, але й протистоїть їй, знаходиться в конфлікті з домінуючими цінностями.

Концептуальне мистецтво – мистецький рух постмодернізму, що теоретично базується на засадах філософії концептуалізму, склався в кінці 1960-х років під впливом дадаїстів, майстрів поп-арту й мінімального мистецтва.

Концептуалісти ставлять своїм завданням перехід мистецтва від виконання художніх творів до вільних від матеріального втілення "художніх ідей" (т. з. концептів – загальних уявлень). Творчість осмислюється концептуалістами як близький по духу хеппенінгу, але статично зафіксований процес залучення глядача в "гру ідей". Це оформляється у вигляді графіків, діаграм, схем, цифр, формул, написів тощо.

Кромлех – це сукупність кам'яних плит і стовпів, розташованих концентричними колами.

Кубізм – течія в образотворчому мистецтві початку XX ст., представники якої виходили з того, що справжню сутність усіх предметів і явищ реального світу, включаючи людину, можна передати у вигляді розмаїтих поєднань простих геометричних фігур.

Культ – (від лат. cultus – шанування) – сукупність специфічних дій, обрядів, ритуалів, пов'язаних з вірою у надприродне.

Культура (від лат. culture – обробляти, поліпшувати) – це сукупність матеріальних та духовних цінностей, які відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу, в ході історичного розвитку суспільства.

Культура домінуюча – сукупність цінностей, вірувань, традицій, звичаїв, якими керується у житті більшість членів суспільства.

Культура духовна – це явища, пов'язані з свідомістю, інтелектуальною та емоціонально-психологічною діяльністю людини (мова, звичаї, вірування, знання, мистецтво, норми, правила тощо).

Культура елітарна – культура привілейованих груп суспільства, що характеризується принциповою відмінністю, духовним аристократизмом і ціннісно-змістовою самодостатністю.

Культура етнічна – культура, створена окремим етносом. Це найстародавніший шар національної культури, він охоплює, зокрема, сферу побуту, мораль, мову, релігію, фольклор, міфологію і несе у собі звичаї предків.

Культура інформаційна – сукупність норм, правил, стереотипів поведінки, пов'язаних з інформаційним обміном у суспільстві.

Культура масова – різновид культури, що орієнтує духовні і матеріальні цінності, які вона поширює, на "усереднений" рівень розвитку масових споживачів.

Культура матеріальна – це сукупність засобів виробництва і матеріальних благ, що створюються людською працею на кожному етапі суспільного розвитку, їх розподіл та споживання чи використання з метою виживання людства на землі (інструменти, книги, будівлі, прикраси тощо).

Культура народна – культура, що створюється анонімними творцями, які не мають професійної підготовки.
Культура національна – це синтез цінностей, створених різними соціальними групами людей даного суспільства.
Культура світова – це синтез кращих зразків національних культур різних народів, що стали загальнолюдським надбанням.
Культура художня – одна із спеціалізованих сфер культури, що функціонально вирішує завдання інтелектуально-чуттєвого відображення буття у художніх образах, а також різні аспекти забезпечення цієї діяльності.
Культурогенез – процес зародження матеріальної і духовної культури людства, що відбувався у тісному зв'язку із становленням і розвитком знарядь праці та матеріально-технічною діяльністю, згідно із соціальними закономірностями.
Культурологія – це система знань про сутність, закономірності існування та розвитку, людське значення та способи пізнання культури.
Курйозні вірші (від фр. "допитливий, цікавий" і укр. "вірш") –вигадливі за формою поезії, які часто розповідали про дивні чи смішні випадки. Були популярні у XVII – XVIII ст. Вони є виявом мистецького стилю бароко в літературі.
Лисенківщина – кампанія зі знищення в СРСР науки генетики та учених у цій галузі. Її ініціатором був президент ВАСГНІЛ Трохим Лисенко. Фактично тривала 15 років, але особливо активно – кілька післявоєнних років.
Лірика – один із трьох, нарівні з епосом та драмою, родів художньої літератури та мистецтва, в якому у формі естетизованих переживань осмислюється сутність людського буття. Ліричні твори не мають чітко окресленого сюжету, для них характерні віршова форма, велика кількість художніх засобів, високий рівень емоційності.
Літопис – хронологічно послідовний запис історичних подій, зроблений їх сучасником.
Магія (з грецької – чаклунство) – віра в можливість впливу на довколишній світ через обряди і таємничі дії. Відповідно до призначення магія поділяється на військову, мисливську, охоронну, любовну, лікувальну, шкідливу тощо.
Мадригал – світський літературний та музично-поетичний пісенний жанр епохи Відродження, невеличкий (від 2 до 12 рядків) вірш на любовну тему.
Менгір – вертикально поставлений камінь розміром від одного до двадцяти метрів і масою до десяти тонн.
Менталітет – загальний спосіб мислення, загальна духовна настроєність народу, соціальної групи, а також окремої людини.
Мистецтво – це особливий вид духовно-практичного освоєння дійсності за законами краси. Особливість цього освоєння полягає у тому, що воно виступає у художньо-образній формі.
Містерія – західноєвропейська середньовічна релігійна драма, що виникла на основі літургійного дійства. В основу містерії різдвяної та великодньої покладено біблійні сюжети. Виникнувши у XIII столітті, вона поширилась у XIV–XV століттях в Італії, Англії, Німеччині, Нідерландах, Франції у вигляді масових видовищ.
Міфи (з грец. – стародавній переказ) – фантастичні, символічні уявлення людей про світ, а також оповідання про богів, духів, обожнених героїв та першопредків, що виникли у первісному суспільстві.
Модернізм (від фр. modernisme і від лат. modernus – новий, сучасний) – загальне позначення художніх тенденцій, течій, шкіл, діяльності окремих майстрів мистецтва XX ст., які відійшли від традицій мистецтва і вважали формальний експеримент основою свого творчого методу.
Мозаїка – зображення або візерунок, зроблений з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців, смальти і т. д.
Моралітe – жанр повчальної алегоричної драми середньовіччя та епохи Відродження в Західній Європі XIV–XVI ст.; моралізаторська, повчальноалегорична драма етичного змісту переважно віршованої форми.
Музика (від гр. musike – мистецтво муз) – мистецтво, в якому переживання, почуття та ідеї передаються звуками, які впорядковуються ритмічно і інтонаційно.
Натуралізм – літературний напрям, що склався у Західній Європі, США та в західній частині України в останній третині XIX ст. Для нього була характерною настанова на фотографічно точне й неупереджене зображення дійсності, під якою насамперед розумілося матеріально-побутове довкілля, а також людського характеру, що бачився крізь призму фатальної зумовленості фізіологічною природою та середовищем.
Натуралісти намагалися зробити свої твори "клінічно точними документами" дійсності, її точною фотографією.
Натурфілософія (від лат. natura – "природа") – філософія природи, тлумачення природи, розглянутій в її цілісності. Кордони між натурфілософією і природознавством, а також її місце у філософії історично змінювалися. Найбільшу роль натурфілософія відігравала в давнину. Натурфілософія стала першою історичною формою філософії і фактично зливалася з природознавством. У подальшому натурфілософія в основному називалася фізикою, тобто вченням про природу.
Натюрморт – живописне зображення неістот, як правило – предметів домашнього посуду, плодів, квітів, забитої дичини тощо.
Національне відродження – процес пробудження і формування самосвідомості народу, який проявляється у розвитку його духовної культури, прагненні відтворити власне історичне минуле, захисті мови; фактично – процес становлення нації.
Наука – галузь культури, що пов'язана зі спеціалізованою діяльністю зі створення системи знання про природу, суспільство і людину.
Недільні школи – безоплатні загальноосвітні або професійно-технічні школи, які діяли в українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Вони працювали у недільні та святкові дні. Неолітична революція перехід від привласнювального до відтворювального господарства.
Неф – витягнуте в довжину внутрішнє приміщення або частина приміщення, периметр якого утворено рядом колон або стовпів. Новела – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вимальованою дією.
Опера – музично-драматичний жанр, що ґрунтується на синтезі музики, слова, дії. В опері сценічна дія органічно поєднується з вокалом (солісти, ансамблі, хор), та інструментальною (оркестр) музикою, досить часто – з балетом і пантомімою, образотворчим мистецтвом (гримом, костюмами, декораціями, світловими ефектами, піротехнікою тощо). У більшості випадків опери пишуться за літературними сюжетами. Основою вокальних номерів є текст, який називається лібрето.

Оранта – один з іконографічних образів Богоматері, який склався у середні віки. Богородицю зображали на повний зріст з піднесеними руками і повернутими від себе долонями. Оранта дістала поширення в іконографії і живопису Візантії та Давньої Русі в IX– XIII століттях.

Ордер архітектурний (від латинського order – порядок, лад) – це поєднання несучих (вертикальних) і балочних (горизонтальних) частин конструкції будівлі, їхні структура й художня обробка.

Орнамент – візерунок або узор, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів, стилізованих тваринних чи рослинних мотивів. Орнамент, як прикраса, відіграє функцію естетичного оздоблення тіла (ювелірні прикраси), приміщення, споруди (архітектурні прикраси), чи будьякого іншого простору.

Офорт – вид гравюри; малюнок вишкрябується гравірувальною голкою у шарі лаку, що вкриває поверхню металевої пластини, після чого прошкрябані місця протравлюються кислотою. Зображення відбивається з пластини, витравлені місця якої заповнені фарбою.

Пагода – буддистська чи індуїстська споруда культового призначення.

Панегірик – поетичний жанр, притаманною ознакою якого є захоплена похвала та уславлення визначної події чи подвигів видатної людини. У Стародавній Греції та Римі панегірики використовувалися як надгробна промова, що прославляла подвиги померлого. А в Україні в першій половині XVII століття став поширеним різновидом поезії. Згодом став одним з літературних напрямів, прикладом красномовного мистецтва – використання різних словесних форм для возвеличення окремих осіб та подій.

Пантеон (від гр. – "присвячений богу") – античний храм, присвячений усім або багатьом богам у стародавніх греків і римлян; храм слави.

Патерики – життєписи і повчання святих отців Церкви, збірники оповідань про життя християнських святих отців, людей, які з Божою поміччю зробили великий внесок у розвиток Церкви.

Полемічна література – літературні твори кінця XVI – початку XVII ст., у яких розгорнулась суперечка щодо ідеї об'єднання православної та католицької церков.

Політеїзм – багатобожжя, віра в багатьох богів/богинь. Властивий усім первісним релігіям. Протилежне поняття – монотеїзм. Віра у багатьох богів не виключає віри у всемогутнє і всезнаюче верховне божество, що може вважатись царем над богами чи предком богів і людей.

Портрет – мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей, а також відповідний жанр образотворчого мистецтва

Постімпресіонізм – загальна назва різних течій у живопису кінця XIX – початку XX ст. Виникнувши як реакція на імпресіонізм, постімпресіонізм протиставив йому пошуки узагальнюючих синтетичних живописних методів і схильність до декоративно-стилізуючих і формальних прийомів.

Постмодернізм – напрямок в архітектурі та мистецтві другої половини 1970–1980-х років, який протиставляє себе модернізму. Він відображує розчарування художньої інтелігенції в ідеалах, догмах та ідеях модернізму, у програмному елітаризмі, самоізоляції від навколишнього середовища, у заглиблюванні у внутрішній світ художника.

Промисловий переворот – перехід від мануфактурного виробництва до фабричного, від ручної праці до машинної, формування суспільних верств підприємців і найманих робітників.

"Просвіта" – назва українських громадських організацій культурноосвітнього спрямування, які діяли у другій половині XIX – на початку XX ст. Просвітництво – це політичний, ідейно-філософський та культурний рух, поширений в країнах Західної Європи та Північної Америки у XVII – XVIII ст. Просвітники критикували феодально-релігійний спосіб життя і утверджували духовно-ідеологічні та політичні засади буржуазного суспільства.

Раціоналізм (від лат. ratio – розум) – філософська точка зору, яка наголошує першість і компетентність розуму (логічного ходу міркування) в пошуках правди. В історії філософії раціоналізм протиставляється емпіризму – філософській установці, яка кладе в основу пошуків істини досвід.

Реалізм (від французького слова realisme – дійсний) – напрям у літературі та мистецтві, який сповідував необхідність правдивого відображення дійсності у всіх її виявах.

Релігія (від лат. religio – набожність, святиня, предмет культу) – світогляд, світовідчуття, а також поведінка і специфічні дії, що ґрунтуються на вірі в існування Бога або богів, надприродне.

Рима (від гр. – "узгодженість") – співзвуччя закінчень у суміжних та близько розташованих словах, які можуть бути на місці клаузул, або перебувати в середині віршового рядка. У множині може вживатися у значенні вірша.

Розстріляне відродження – духовно-культурне та літературно-мистецьке покоління 20-х і 30-х рр. XX ст. в Українській СРР, яке дало високохудожні твори у галузі літератури, філософії, живопису, музики, театру, кіно та яке було знищене під час великого терору.

Рок-музика – узагальнена назва низки напрямків популярної музики другої половини XX століття, що походять від рок-н-ролу та ритм-енд-блюзу. Термін rock очевидно є скороченням від rock'n'roll і дослівно перекладається як "хитати(ся); трясти(ся)".

Рококо (від фр. rocaille – декоративна раковина, черепашка) – напрямок в європейському мистецтві першої половини XVIII ст. Відповідно до його норм художні образи позбавлені драматизму, в позах і жестах відчувається манірність. Майстри намагаються передати не стільки справжні людські переживання, скільки їх символічні ознаки, що створює відчуття театральної гри.

Романський стиль – художній стиль середньовічного західноєвропейського мистецтва X–XII ст. Для архітектури характерними є прості стереометричні форми, товсті, могутні стіни, суворий вигляд; для романського живопису і пластики – узагальненість форм, урочистість поз, порушення анатомічної структури тіл, відхилення від реальних пропорцій фігур, позбавлених індивідуальних рис.

Романтизм (від фр. romantisme) – художній напрямок в Європі кінця XVIII – першої половини XIX ст., що протиставляє реальному світу ідеальний світ.

Сентименталізм (від фр. sentiment – почуття) – напрям у європейській літературі та мистецтві другої пол. XVIII ст. Назва виникла від незавершеного роману "Сентиментальна подорож Францією та Італією" Лоренса Стерна.

Символізм – напрям у літературі та мистецтві кінця XIX ст., світоглядні засади якого основувалися на впевненості в існуванні поза світом реальних речей іншої надчуттєвої дійсності, наблизитися до якої можуть лише творчі особистості.
Симфонія – жанр оркестрової музики, великий твір для оркестру.
Синкретизм – злитість, нерозчленованість, яка характеризує первинний нерозвинутий стан чогось, наприклад, первісного мистецтва.
Скоморох – за часів Київської Русі – блазень, мандрівний середньовічний актор при дворі князя, монарха, що розважав господаря та його гостей різними витівками, жартами, удаючи із себе дурника, штукаря.
Скульптура – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну, тримірну форму і виконуються із твердих або пластичних матеріалів (камінь, метал, дерево, глина та ін.).
Собор – головна міська чи монастирська церква (храм).
Соната – музичний твір циклічної форми (звичайно 3 або 4 частини) для одного або кількох інструментів.
Сонет – ліричний вірш, що складається з чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба, власне, двох чотиривіршів (катрени) з перехресним римуванням та двох тривіршів (терцети) з усталеною схемою римування.
Станкове мистецтво – термін, яким визначають твори образотворчого мистецтва, що мають самостійний характер; у живопису – картина, в скульптурі – статуя, погруддя і т. ін.
Субкультура – культурна форма життя окремих прошарків населення, класів, соціальних груп. Субкультура об'єднана спільним стилем життя, ієрархією цінностей, менталітетом носіїв, їх мовою тощо.
Супрематизм – напрям авангардного мистецтва, безпредметність, абстрактний геометризм, що виник на початку XX століття. Зачинателем вважається К. Малевич. Напрям вийшов від кубізму і футуризму, він знайшов застосування в урбаністиці, плакаті і графіці.
Схоластика (від гр. – "школа") – панівний у середньовічній Європі філософський і педагогічний метод, сконцентрований навколо університетів, що був синтезом християнського богослов'я та логіки Арістотеля. Схоластика поєднувала теологічно-догматичні засновки з раціоналістичною методикою та інтересом до формально-логічних проблем.
Сюрреалізм – напрямок у мистецтві XX ст., який проголосив джерелом мистецтва сферу підсвідомості: інстинкти, сновидіння, галюцинації, а його методом – розрив логічних зв'язків, вільні асоціації.
Табу (від полінезійського – заборона) – система заборон на вчинення певних дій (на певну їжу, на певні слова та ін.).
Танець – вид мистецтва, в якому засобом втілення художніх образів є рухи і пози людського тіла.
Театр (від гр. theatron – місце для видовищ) – вид мистецтва, специфічним засобом втілення якого є сценічна дія, що здійснюється акторами перед публікою.
Теоцентризм – філософська концепція, в основі якої лежить розуміння Бога як абсолютного, досконалого, найвищого буття, джерела всього життя і будь-якого блага. При цьому основою моральності служить шанування Бога і служіння йому, а наслідування і уподібнення йому вважається вищою метою людського життя.
Типологія культури – метод наукового дослідження, який ґрунтується на розчленуванні систем об'єктів і їх групуванні за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі або типу. Цей метод спирається на визначення подібності і відмінності об'єктів. Він спрямований на відображення структури системи, виявлення закономірностей її функціонування.
Тотемізм (з індіан. – його рід) – віра в надприродний зв'язок людини або групи людей з якоюсь твариною чи рослиною, що вважається предком, "прабатьком" всієї спільноти.
Трагедія (від гр. – "пісня цапів") – драматичний жанр, твори якого відзначаються гостротою та непримиренністю конфлікту особистого чи громадського характеру й закінчуються звичайно тим, що герой гине.
Тріумфальна арка – монументальне оформлення проїзду або урочиста споруда у формі арки з одним або декількома склепінчастими проходами на честь військових перемог і знаменних подій. Брама з одним або трьома арковими отворами, прикрашена скульптурами і написами.
Урбанізація – процес зростання ролі міст у розвитку суспільства, який супроводжується розширенням і розвитком міських поселень, зростанням питомої ваги міського населення.
Університет – автономний заклад вищої освіти, тип якого сформувався в Європі за середньовіччя. В університеті об'єднується низка факультетів для підготовки фахівців високої кваліфікації з точних, природничих і гуманітарних наук.
Фарс – театральна комедія легкого змісту з лише зовнішніми комічними прийомами.
Фетишизм (від португ. – зачарована річ) – віра в надприродні, чудодійні властивості матеріальних предметів.
Фовізм – напрям французького живопису XX ст., що прагнув до емоційної сили художнього вираження, стихійної динаміки малюнку, створення художніх образів за допомогою інтенсивних яскравих кольорів.
Фреска – настінний живопис, картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці.
Функціоналізм – архітектурний напрям, основні вимоги якого: зумовленість зовнішнього вигляду будівлі її конструкцією та внутрішнім плануванням, які, своєю чергою, визначаються її практичною функцією (плоскі покрівлі, вільне планування інтер'єру, горизонтально-протягнуті вікна та ін.).
Футуризм – напрям європейського мистецтва та літератури XX ст., що відкидав традиційну культуру і намагався створити основи нового стилю ("мистецтво майбутнього").
Хата-читальня – сільська культурно-освітня установа, найнижча ланка "Просвіти".
Храмова архітектура – споруди, пов'язані з релігією, з богослужінням, з церквою.
Художній образ – засіб відображення дійсності чи вимислу, особливість якого в неповторній здатності кожного митця передавати, відтворювати події.
Цивілізація (від лат. – громадський, державний) – 1) рівень суспільного розвитку та матеріальної культури, який визначається розвитком продуктивних сил, основу життя становлять результати діяльності самих людей; 2) синонім культури; 3) ступінь суспільного розвитку, що настав після варварства.
"Шістдесятники" – умовна назва групи молодих літераторів, митців і вчених, які в період "відлиги" своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови та культури.

Язичництво – релігії, для яких характерними є віра в багатьох богів, поклоніння явищам природи, предметам тощо.